

ՀԱՅ ԱԿՐՈՆԱԿԱՆ
ՊՐՈԳՆՈԳԱՆԴԻԸ
ՆԵՐԱՍԻՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԱՐԱՆ

ՀԱԿԱԿՐՈՆԱԿԱՆ ՊՐՈՊԱԳԱՆԴԸ ՆԵՐԿԱ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

20224 A 14642
11
178202

ՅԵԿԵԳԼԵՅԻՆ ՈՒ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մտալինյան Սահմանադրության քննարկմանը և տետամնասիրմանը նվիրված աշխատավորության ժողովներում հաճախ հարց է դրվում. կարո՞ղ են արդյոք կրոնական ընկերություններն աշխատավորների խորհուրդների ընտրությունների ժամանակ իրենց թեկնածուներն առաջադրել: Շատ կրոնական ընկերություններ հավատացյալներին ըստ իրենց են պարզաբանում խորհրդային Սահմանադրությունը, հայտնելով նրանց, վոր կրոնական ընկերություններն, իբր թե աշխատավորության մյուս կազմակերպություններին հավասար ուղտվում են այդ իրավունքից: Վորոշ տեղերում կրոնական ընկերությունները փորձում են մինչև անդամ «հանձնարարական ցուցակներ» կազմել խորհուրդների ընտրությունների համար: Որջոնիկի-ձեյի յերկրի Ապանասենկովսկի չրջանի Վոդնեսենովսկ գյուղում աղանդավորներն սկսել են տարածել իրենց մարդկանց «հանձնարարական ցուցակները» խորհուրդների ընտրությունների համար: Հարավային Ղազախստանում, Սայրամսկի չրջանում, նացիոնալիստներն ու մոլլաները նույնպես ակտիվորեն պատրաստվում են խորհուրդների ընտրություններին, կազմում են իրենց թեկնածուների ցուցակները: Պաշտամունքի սպասավորները դեմ չեն նաև Գերագույն Սորհրդի համար իրենց թեկնածուներն առաջադրելու:

Վորպեսզի կարելի լինի վերելվում տրված հարցին

առատասխանել, հարկավոր ե սկզբից հիշեցնել Խորհրդային իշխանության հիմնական դեկրետը՝ յեկեղեցին պետությունից և դպրոցը յեկեղեցուց անջատելու մասին, վոր հրատարակված ե 1918 թ. հունվարի 23-ին: Այդ դեկրետում ասված ե, թե Խորհրդային պետության սահմաններում «արգելվում ե հրատարակել տեղական վորեւ որեւքներ կամ վորոշումներ, վորոնք կսեղմեն կամ կսահմանափակեն խղճի ազատությունը կամ թե քաղաքացիների հավատադավանական պատկանելիության հիման վրա վորեւ առավելություն կամ արտոնություն կսահմանեն»:

Լենինի-Ստալինի կուսակցությունը հեղափոխության առաջին որերից կենսագործեց իր ծրագիրը, վորը նա մշակել եր դեռ առաջին ուսական հեղափոխության շրջանում, ցարիզմի դեմ պայքարելու ժամանակ: Նա բոլոր քաղաքացիներին ապահովեց խղճի ազատությամբ: Դեկրետը սահմանեց, վոր «յուրաքանչյուր քաղաքացի կարող ե դավանել իր ցանկացած կրոնը կամ վոչ մեկը չդավանել»: «Ամեն տեսակի իրավագրկությունները, վորոնք կապված են վորեւ հավատքի դավանության հետ կամ վոչ մի հավատք չդավանելու հետ, վերացվում են»: (3 կ.):

Այս հիմնական դեկրետով, վորն ուժի մեջ ե և այսօր, կրոնական ընկերությունները մասնավոր ընկերություններ են ճանաչված, ընդվորում այլ մասնավոր ընկերություններից տարբերելու համար համաձայն այդ դեկրետի «վոչ մի յեկեղեցական ու կրոնական ընկերություն սեփականություն ունենալու իրավունք չունի, նա իրավաբանական անձի իրավունքներ չունի»: (Հոդ. 12):

Այսպիսով կրոնական ընկերությունների դործունեյությունը սահմանափակված ե: Հետագա Խորհրդային որենսդրությունն ել ավելի ճշգրտեց այդ դեկրետը: 1929 թ. ապրիլի 8-ի որենքի համաձայն «կրոնական միավորություններին արգելվում ե.

ա) փոխադարձ ոգնության դրամարկղներ, կոո-

պերատիվներ, արտադրական միավորություններ քանակաբանական և առհասարակ իրենց տրամադրության տակ գտնվող գույքն ոգտագործել ինչ վոր այլ նպատակներ չհամար, բացի կրոնական կարիքներ բավարարելուց:

բ) Իրենց անդամներին նյութական ոգնություն ցույց տալ:

գ) Ինչպես հատկապես մանկական, պատանեկական, կանացի աղոթքի և այլ ժողովներ, նույնպես և ընդհանուր ավետարանական, գրական, ձեռագործային, աշխատանքային, կրոնի ուսուցման և նման ժողովներ, խմբեր, խմբակներ, բաժիններ կազմակերպել, ինչպես նաև եքսկուրսիաներ ու մանկական հրապարակներ, սանատորիաներ ու բուժման ոգնություն կազմակերպել, գրադարաններ և ընթերցարաններ բացել: Աղոթատներում և աղոթքի վայրերում միայն այն գրքերը կարող են պահվել, վորոնք անհրաժեշտ են տվյալ պաշտամունքի կատարման համար»: (հոդ. 17):

Պարզ է, վոր խորհրդային որենսդրությունը կրոնական ընկերությունները չի հավասարեցնում աշխատավորության այլ ընկերություններին, նրանց չի համեմատում աշխատավորությանն ոգտավետ կազմակերպությունների հետ:

Այդպես յերբեք չի յեղել, չե և չի լինի: Խորհրդային որենսդրությունը կրոնական ընկերություններին գործունեյությունը սահմանափակում է միայն կրոնական պաշտամունքի կատարմամբ և այդ ընկերություններին թույլ չի տալիս վոչ մի այլ գործունեյությամբ զբաղվել:

Ի զարգացումն 1929 թ. հոկտեմբերի 1-ի որենքի հրատարակված հատուկ հրահանգը ճշտորեն ձևակերպեց կրոնական ընկերությունների նպատակը, վորոնց մեջ մարդիկ կարող են միանալ միայն «կրոնական կարիքների համատեղ բավարարման համար»: (հոդ. 1):

Ստալինյան Սահմանադրությունը վորեւե բան փոփոխե՞լ է այդ հարցում:

Նոր Սահմանադրութեան 124-րդ հոդվածում աս-
ված է. «Քաղաքացիների համար խղճի ազատութիւն
սպահովելու նպատակով յեկեղեցին ԽՍՀՄ-ում բա-
ժանված է պետութիւնից և դպրոցը յեկեղեցուց: Կրո-
նական պաշտամունքների կատարման ազատութիւնը և
հակակրօնական պրոպագանդայի ազատութիւնը ճա-
նաչվում է բոլոր քաղաքացիների նկատմամբ»:

Անհրաժեշտ է մատնանշել, վոր Սահմանադրու-
թիւնը մի եյական փոփոխութիւն է մտցրել պաշտա-
մունքների սպասավորների հանդեպ վերաբերմունքի
հարցում: Սահմանադրութիւնը նրանց նկատմամբ,
ինչպես և յերկրի բոլոր քաղաքացիների նկատմամբ,
աշխատավորական խորհուրդներ ընտրելու և դրանցում
ընտրվելու իրավունք ճանաչում: Պաշտամունքի սպա-
սավորները մինչև այժմ այդ իրավունքը չունեյին:
Վորոչ տեղերում պաշտամունքի սպասավորներն այժմ
իրենց ընտրական իրավունքներ տալը «բացատրում
են» նրանով, վոր խորհրդային իշխանութիւնը, վոր-
պես թե, համոզվեց յեկեղեցու և կրօնի անհրաժեշտու-
թեան մեջ: Մոսկվայի մոտերքում, Ուստովսկի շրջանի
Կոտելնիկի դպրոցում, տերտերն ու յեկեղեցական ա-
վագը հավատացյալներին «բացատրում» են, թե «աստ-
ված բուլշևիկներին խելքի բերեց, նրանք հիմա ուշ-
քի յեն յեկել, ուրեմն և պատրաստվենք Խորհուրդների
ընտրութիւններին և ընտրենք մեր հավատացյալ
մարդկանց»:

Խորհրդային իշխանութիւնն այդ փոփոխութիւնը
մտցրեց վոչ այն պատճառով, վոր մեզ մոտ սկզբուն-
քորեն փոխվել է վերաբերմունքը դեպի կրօնը կամ յե-
կեղեցին: Սմբացած խորհրդային իշխանութիւնը,
ինչպես այդ մատնանշեց ընկ. ՍՍԱԻՆԸ— «անպար-
տելի ուժի յե վերածվել» և միայն պաշտամունքի սպա-
սավորների համար չե, վոր վերացրեց ընտրական իրա-
վունքների սահմանափակումները, վորոնք «մտցրած
եյին ժամանակավոր կերպով մինչև վորոչ շրջան»:

Սակայն այլ բան է պաշտամունքի սպասավորներին,

ինչպես և մյուս քաղաքացիներին ընտրական իրավունքներ տալը, և այլ բան է կրոնական ընկերություններին աշխատավորության խորհուրդների թեկնածուներ առաջադրելու իրավունք տալը: Դա կնշանակե՞ր յեկեղեցին պետությունից բաժանելու մասին խորհրդային որենքը խախտել:

Յեկեղեցին չունի և չպետք է ունենա վոչ մի գործ պետության ղեկավարության կազմակերպման, պետական իշխանության կազմակերպման խնդիրներում:

Յեկեղեցին չի կարելի հավասարեցնել վոչ արհմիություններին, վոչ գիտական-լուսավորական և աշխատավորությանն ոգտակար այլ կազմակերպություններին: Պաշտամունքի սպասավորները, չնայած, վոր ընտրական իրավունքներ են ստացել, սակայն առաջվա պես շարունակում են սրահպանել ու տարածել հայացքներ ու հասկացողություններ, վորոնք թշնամական ու հակադիր են գիտությանը:

Յերբեմն հարց են տալիս. ինչպե՞ս վարվել, յեթե այս կամ այն ընտրական ոկրուգում իշխանության որդանների մեջ առաջադրված կլինի տերտեր:

Այս հարցին կարելի յեր տալ հասարակ պատասխան— քվե չտալ այդպիսի թեկնածույին: Սակայն այս պատասխանը բավական չէ: Պետք է աշխատել այն բանի վրա, վորպեսզի աշխատավորության նույնիսկ առանձին խմբեր, **վորոնք դեռ** կրոնական ծեսեր են պահպանում, չառաջադրեն այն մարդկանց թեկնածությունները, վորոնք իրենց համար արհեստ են ընտրել հակադիրտական հայացքներ տարածելը, վորոնք դբաղվում են «Ժողովրդի ոպիումի»— կրոնի տարածմամբ, վորին ԼԵՆԻՆԸ յուրատեսակ հոգեվոր ողի յեր անվանում: Կուսակցական կազմակերպությունների և խորհուրդների խնդիրն, իմիջի այլոց, կայանում է և նրանում, վոր լայնորեն և սիստեմատիկաբար հակակրոնական պրոպագանդա մղեն՝ այդ նպատակի համար կազմակերպելով աշխատավորության լայն շրջանները,

վորոնք արդեն վերջնականապես և ընդմիշտ խզել են իրենց կապերը կրոնական բժացումից:

Չափազանց վտանգավոր կլինեի մոռանալ, վոր մեր յերկրի աշխատավոր բնակչության զգալի մասում կրոնական մնացորդները դեռ համեմատաբար ուժեղ են: ԽՍՀՄ-ում գոյություն ունեն մոտ 30.000 կրոնական համայնքներ, վորոնք ռեակցիոն տարրերի ազդեցության ու ղեկավարության տակն են գտնվում: Չբւետք է մոռանալ, վոր միլիոնավոր գյուղացիներ ու բանվորներ մի մասը դեռ կրոնական ծեսեր են սրահւպանում:

Դրա հետ միասին պետք է հիշել, վոր վերջին ժամանակներս կրոնական կաղմակերպություններն զգալիորեն ուժեղացրել են իրենց գործունեյությունը: Ներանք փորձում են ոգտագործել խորհրդային դեմոկրատիայի լայնացումը, վորպեսզի ամրացնեն իրենց գիրքերը, ուժեղացնեն իրենց ռեակցիոն ազդեցությունըն աշխատավորության հետամնաց շերտերի վրա:

Տեղ-տեղ քաղաքներում ու գյուղերում աղանդավորներն ոգտվելով խորհրդային ու կուսակցական կաղմակերպությունների անուշադրությունից՝ տնային աղանդավորական «ակումբներ» եյին բացել: Կաղմակերպելով իրենց այդ «ակումբները»՝ աղանդավորները ձգտում եյին վիժեցնել խորհրդային ակումբների ազդեցությունը: Որինակ, Սիրիական Ստարայա Ջիմա գյուղում «չաբաթականների» (սուբբոտնիկների) աղանդի ազդեցության տակ գյուղխորհրդի նախագահ Կոտոպովը խրճիթվարին կրճատել է աշխատանքից ու փակել գյուղի միակ ակումբը, վորպես թե միջոցների բացակայության պատճառով: Աղանդավորները զբանից ոգտվելով՝ աղանդները ներգրավեցին 60-ից ավելի պատանիների ու աղջիկների:

Սխտեմատիկ հակակրոնական պրոպագանդան անհրաժեշտ է մեզ և այն ել հենց հիմա, ընտրություններին պատրաստվելու շրջանում:

Հարկավոր է հիշել ընկ. ՍՏԱԼԻՆԻ խոսքերը. «Յե-

Թե ժողովուրդը տեղ-տեղ թշնամի մարդիկ ընտրի յեւ, ապա այդ կնշանակի, վոր մեր ազիտացիոն աշխատանքը չափից դուրս վատ ե դրված, և վոր մենք լիովին արժանի եյինք այդպիսի խայտառակության, իսկ յե-թե մեր ազիտացիոն աշխատանքը բոլշեփիկորեն ըն-թանա, ապա ժողովուրդը չի թողնի, վոր իր գերա-գույն մարմինները թշնամի մարդիկ մտնեն: Նշանա-կում ե՝ հարկավոր ե աշխատել և վոչ թե նվնվալ, հարկավոր ե աշխատել և վոչ թե սպասել նրան, վոր ամեն ինչ տրամադրվի պատրաստի վիճակում, վար-չական կարգադրությունների կարգով»:

Կրոնական պաշտամունքների սպասավորներին ըն-տրական իրավունքներ տալու և պաշտամունքների կա-տարման ազատությունն ապահովելու հարցում կա մի սկզբունքային կողմ, վորը պետք ե պարզաբանել աշ-խատավորության լայն մասսաներին: Մարքսի-Ենգել-սի-Լենինի-Ստալինի կոմունիստական ուսմունքի կողմնակիցներն այս հարցումն ել տարբերվում են բուրժուական ազատամիտներից ու անարխիստներից: Առաջին՝ ինչպես դրա վրա միշտ մատնանշել ե Լենի-նը և մատնանշում ե Համ. Կ(բ)Կ ծրագիրը, լիբերալ բուրժուազիան թեպետ և հայտարարել ե խղճի ազա-տություն և յեկեղեցու բաժանումը պետությունից ու դպրոցը՝ յեկեղեցուց, սակայն վոչ մի տեղ այդ սկզբ-ունքները մինչև վերջը չի հասցրել: Խորհրդային իշ-խանությունն այդ սկզբունքն անցկացրեց մինչև վերջ: Յերկրորդ՝ կոմունիստական կուսակցության կողմ-նակիցները վոչ մի ընդհանուր բան չունեն անարխիստ-ներե վոչ սկզբունքների, վոչ տակտիկայի հետ, վո-րոնք պահանջում են կրոնի վերացում, պաշտամունքնե-րի վերացում:

Մարքսը և Ենգելսը միշտ ծաղրել են անարխիստ-ներին (Բակունինին), վորոնք իրենց ծրագրում ցուցա-դրում եյին պաշտամունքի վերացման, կրոնի վերաց-ման պահանջը:

Այն տիպի հակակրոնական պրոպագանդան, ինչ-

պիսին անարխիստ Հոհանն Մոստի պրոպագանդան եր, ալեւի չատ վնաս բերեց ու կրերի, քան թե ոգուտ:

Դրա հետ միասին Մարքսն ու Ենդելսը մեծ դուլասանքով են խոսում Փարիզյան Կոմունայի ձեռնարկումների մասին, վորը 1871 թվի ապրիլի 2-ի դեկրետով յեկեղեցին բաժանեց պետութւոյնից:

Արժե նշել, վոր տրոցկիստներն Իսպանիայում այդ հարցում պրովոկատորական անարխիստական ծայրահեղութւոյններ են պաշտպանում: Նրանք խստորեն հարձակվում են Իսպանական հանրապետական կառավարութւոյն վրա, վորն ապահովել է կրոնական պաշտամունքների կատարման ազատութւոյնը: Տրոցկիստները կուղենային դժտութւոյն գցել Իսպանիայի հավատացյալ աշխատավորների և հանրապետական կառավարութւոյն մեջ և դրա համար էլ գործում են վորպես իսկական պրովոկատորներ ու ժողովրդի դավաճաններ՝ անարխիստների հետ միասին պահանջելով պաշտամունքի վերացում և արգելում:

Կոմունիստները կրոնը չարիք են համարում, վորի դեմ պայքարում են համոզելու միջոցով, պրոպագանդայի միջոցով: Կոմունիստներն իրենց հակակրոնական աշխատանքի փորձից գիտեն, վոր տասնյակ միլիոնավոր աշխատավորներ իրենց կապերն արդեն խզել են կրոնից, տասնյակ միլիոնավոր աշխատավորներ այդ ուղու վրա յեն գտնվում: Կոմունիստներն իրենց հակակրոնական և կուլտուրական—յուսավորական պրոպագանդայով, իրենց ամբողջ գործունեւթյամբ համբերատարությամբ ոգնում են աշխատավորներին՝ հաղթահարելու անցյալի մնացորդը, աշխարհի գիտական ըմբռնմանը խորթ գաղափարախոսութւոյնը, խղելու իրենց կապերը անդրգերեզմանյան կյանքի, աստվածների, աստվածուհիների, սրբերի, հրեշտակների, սատանաների, դրախտի և դժոխքի վերաբերյալ խարուսիկ—պատրանքային հավատալիքներից: Բողեմիկներն ոգնում են աշխատավորութւոյնն աշտեղ, յերկրի վրա, բոլորի համար ուրախալի, յերջանիկ

կյանք կառուցելու: Կոմունիստները դեմ են այն բանին, վոր մեկն ու մեկին ստիպեն հավատալ կամ չհավատալ: Սակայն, թույլատրելով կրոնական կազմակերպութիւններին գոյութիւնը պաշտամունքի կատարման համար, կոմունիստները մեծ սխալ կատարած կը լինեյին, յետեւ թույլ տային կրոնական կազմակերպութիւններին դուրս գալու այն շրջանակներէց, վոր Խորհրդային որենսդրութեամբ հատկացված են նրանց, խախտելու Խորհրդային Սահմանադրութիւնն ու վերածվելու քաղաքական կազմակերպութիւնների, վորոնք իրենց թեկնածուներն են առաջադրում աշխատավորութեան խորհուրդներում: Դա կնշանակեր, վոր կրոնական ընկերութիւնները հավաքում են հավատացյալներին վոչ միայն աղոթքի համար, այլեւ քաղաքականապէս կազմակերպում են նրանց:

Ամուր պաշտպանելով խորհրդային պետութեան Ստալինեյան Սահմանադրութիւնը, վորն ամբողջ աշխատավորութեան համար ապահովում է խղճի ազատութիւն, կրոնական պաշտամունքների ազատ կատարում, պաշտպանելով յուրաքանչյուր խորհրդային քաղաքացու իրավունքները՝ ընտրելու աշխատավորութեան խորհուրդներ և ընտրվելու՝ անկախ կրոնի հանդեպ ունեցած իր վերաբերմունքից: Պայքարելով համոզման մեթոդները վարչարարական մեթոդներով փոխարինելու փորձերի դեմ, մենք պետք է նույնչափ հաստատապէս ու վճռարար պայքարենք ժողովրդի ու կուսակցութեան համար թշնամական հանդիսացող ամեն տեսակի փորձերի դեմ, վորոնց նպատակն է կրոնական ընկերութիւններն ընտրական կամպանիային մասնակից դարձնել:

Այդպիսի ամեն մի փորձ, մենք իրավունք ունենք դիտելու վորպէս յեկեղեցին պետութիւնից բաժանելու մասին խորհրդային որենսդրութեան խախտում:

ԱՐՀՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՆԵԼԻՔՆԵՐԸ ՀԱԿԱԿՐՈ- ՆԱԿԱՆ ՓՐՈՆՏՈՒՄ

Հակալրոնական աշխատանքի բավական յերկարա-
տեվ և լուրջ անդորրությունից հետո, անկասկած մեզ
մոտ վորոշ աշխուժություն և նկատվում, բայց յես
չեյի ասի վոր արդեն այնպիսի աշխուժություն և սկըս-
վել, վորպիսին համապատասխանում և ներկա մոմեն-
տի պահանջներին ու խնդիրներին: ԽՍՀՄ-ում խոր-
հրդային իշխանության գոյության քսան տարվա
ընթացքում հակալրոնական պրոպագանդայի բնագա-
վառում հսկայական հաջողություններ են ձեռք բեր-
ված: Սխալ կլիներ այդ հաջողությունները բացասել:

Չնայած այն բանին, վոր կրոնական նախապաշար-
մունքները դարերի ընթացքում մասսաների գիտակ-
ցության մեջ եյին մտցվում, հարյուր հազարավոր
բանվորներ ու գյուղացիներ հեռացել են կրոնից, վոր-
պես մասսաներին թշնամի գաղափարախոսությունից:
Մոտիկ անցյալում Պիոս 11-րդ պապն իր կոնդակներից
մեկում գրել էր այն մասին, թե աթեիստներ առաջնե-
րում ել յեղել են, սակայն առաջներում նրանք հատ ու
կենտ եյին: Այժմ այն գիտակցությունը, վոր աստված
չկա, վոր աստված առասպել և, միլիոնավոր մասսանե-

րի յե ընդգրկել բոլոր յերկրներում: Անաստվածական այդ մեծ շարժման առաջնորդը բանվոր դասակարգն է, վորը բոլշևիկյան կուսակցության ղեկավարությամբ այդ ուղիով տանում է իր հետևից աշխատավորության, գյուղացիության և ինտելիգենցիայի լայն մասսաները:

Ինչո՞ւմն է արտահայտվում անաստվածության այդ աճը ԽՍՀՄ-ում: Միլիոնավոր մասսաներն առաջին անգամ խզեցին կապերը յեկեղեցուց ու կրոնից: Իհարկե խզումը յեկեղեցուց ու կրոնից իր խորությամբ, ամբողջությամբ ու պարզորոշությամբ միևնույնը չի հավաստացյալների զանազան խմբերի մոտ, վրոմանք լիովին են խզել կապերը կրոնից, մյուսները յեկեղեցիներ չեն հաճախում, կրոնական վոչ մի ծես չեն կատարում, իսկ վրոմանք ել միայն սրբապատկերներն են իջեցրել պատերից:

Կրոնի հետ կապերը խզածների մեջ քիչ չեն այնպիսի մարդիկ, վորոնք արդեն լուրջ մատելիալիստական, աթեիստական աշխարհայացք են մշակել:

Այդպիսի անաստվածների թիվը մեղ մոտ, յեթե հաշվելու լինենք կոմունիստներին, կոմյերիտականներին, կոլտնտեսականներին առաջավոր ախտիվը, բանվորներին — 10-ը միլիոնից պակաս չե: Մեր հակակրոնական մասսայական կադմակերպությունը — Մարտնչող անաստվածների միությունը 1936 թվին 5 միլիոն անգամ ուներ: Ավելի լայն մասսաներում մենք կրոնից վոչ լրիվ անջատում ենք տեսնում: Դրանք այն մարդիկ են, վորոնք վորոշ չափով խզել են կապերը կրոնից, վորոշ չափով ել կրոնական արարողություններից, բայց դեռևս կանգնած են կարծես ճամբարաժանի վրա: Դրանցից շատերը թեև հավաքել են սրբապատկերները, բայց պահում են սնդուկներում, դեռ ավստոսում են բաժանվել այն բանից, վորին հարյուրավոր տարիների ընթացքում յերկրպագել են իրենց պապերը, հայրերը, դրանք այնպես են պահվում, ինչպես տատիկի թասակն է պահվում սնդուկում:

Այնուամենայնիվ կրօնական գաղափարախօսությանը հսկայական հարված է հասցված:

Մարդկության պատմության մեջ առաջին անգամն է, վոր մարդկանց այդպիսի մեծ մասսաներ խզել են կապերն ու խզում են յեկեղեցուց և կրօնից: Սակայն կարիք չկա նաև կրօնի դեմ մղվող պայքարի հաջողությունները գերադնահատել. այնտեղ էի նկատի ունենալ, վոր, չնայած անկրոնության հսկայական հաջողություններին, յերկրում տասնյակ միլիոնավոր մարդիկ կան, վորոնք դեռևս կրոնից կապերը չեն խզել: Թե ինչ չափով է մեծ այդպիսիների թիվը, այդ իհարկե մարդահամարը ցույց կտա, վորի արդյունքները մենք դեռ չգիտենք: Այս հանդամանքը հաշվի չառնել, չտեսնել, դա վտանգավոր սխալ կլինի: Յեթե անգամ պարզվի, վոր չափահաս արդարնակչության միայն $\frac{1}{3}$ -ը հավատացյալներ են, ապա դա նշանակում է, թե մեր առջև դեռ մեծ աշխատանք կա կատարելու:

Վերջին մարդահամարը կատարվել է Ռուսաստանում մինչև հեղափոխությունը— 1897 թվին: Չափազանց հետաքրքիր է համեմատել այդ մարդահամարի տվյալները նրա հետ, ինչ ալժամ մենք ունենք մեր յերկրում: Ռուսաստանում 1897 թվին ամեն տեսակի ու պաշտամունքի հոգեվորականների թիվը (առանց ընտանիքի անդամների)— 295 հազար մարդու յեր հավասար, մինչդեռ Ռուսաստանում այդ ժամանակ 79 հազար ուսուցիչ կար: Այս յերկու թվերը բնորոշում են դրությունը ցարական Ռուսաստանում— 79 հազար ուսուցիչ և 295 հազար տերտեր: Յեթե ուսուցիչների այդ քանակին ավելացնենք ինժինեռների, բժիշկների, գյուղատնտեսների ու դիտնականների թիվը, բոլորին միասին հաշվելու դեպքում անգամ տերտերների թվից քիչ թիվ կստացվի:

Հեղափոխության որոք ինչպիսի՞ փոփոխություններ են առաջացել այդ բնագավառում: Յես ստույգ տվյալներ չունեմ պաշտամունքի սպասավորների այնորովա քանակի մասին, բայց 1926 թվին, պաշտամուն-

քի 79.300 սպասավոր եր պաշտոնապես հաշվառման լինթարկված, այսինքն, հեղափոխության առաջին 9 տարվա ընթացքում պաշտամունքի սպասավորների քանակը 1897 թվի համեմատությամբ կրճատվել է մոտավորապես 4 անգամ: Այդ առթիվ Դոնբասի «Կաշեգարկա» թերթը գրում եր.— 295 հազար տերտերներ ու վարդապետներ, մոտ 13 հազար կախարդներ, 138 հազար գինեատների, գիշերոթեմանների ու հասարակաց տների տերեր, 10 հազար պոռնիկներ, միլիոնավոր գործադուրկներ ու գրեթե 90⁰/₀ անգրագետներ— ահա ցարական մարդահամարի հանրագումարը: Յեւ միևնույն ժամանակ իՍՍՀՄ-ում 1926 թվին կային միայն 410 հազար ինժինեներ ու տեխնիկներ, մինչդեռ 1935 թվի վերջին սոսկ միայն խոշոր արդյունաբերության մեջ 509 հազար ինժինեներ ու տեխնիկներ կային, իսկ ներկայումս մեր յերկրում մի քանի անգամ ավելի չատ ինժինեներ ու տեխնիկներ կան, քան հեղափոխությունից առաջ: Շատ հետաքրքրական են 1897 թվի Մոսկվայի մարդահամարի տվյալները: Մոսկվայում, իր շրջակայքի հետ միասին, 1897 թվին 7638 տերտեր ու վարդապետներ կային, իսկ ուսուցիչներ՝ միայն 1837 մարդ: Կային 374 ինժինեներ, 1380 բժիշկներ, վորոնց թվում 35 բժկուհիներ: Մարդահամարի ժամանակ հասարակաց տների տերերն առանձնացված էյին, վորպես ինքնուրույն պրոֆեսիա, նրանցից 301 մարդ է արձանագրված: Յեւ միևնույն ժամանակ Մոսկվայում միայն 779 հոգի սովորող թոշակառուներ կային:

Բոլորովին այլ է դարձել Մոսկվան հեղափոխությունից հետո: Ըստ 1926 թվի մարդահամարի Մոսկվայում կային 943 պաշտամունքի սպասավորներ (7638-ի փոխարեն), ուսուցիչներ՝ 12.519 (1837-ի փոխարեն), բժիշկներ՝ 6643 (1480-ի փոխարեն), ինժինեներ՝ 8057 (374-ի փոխարեն) սովորող թոշակառուներ՝ 34.926 (779-ի փոխարեն):

Ահա այն շճեցնող փոփոխությունները, վորոնք

տեղի յեն ունեցել հեղափոխության առաջին տասը տարւա ընթացքում: Յեթե վերցնենք առ 1-ն հունվարի 1936 թվի ավյալները, կտեսնենք վոր Մոսկվայում կային 24 հազարից ավելի ուսուցիչներ, 12 հազարից ավելի բժիշկներ, վորոնց թվում կեսից ավելին կանայք, 100 հազարից ավելի ուսանող— թոչաւառուներ:

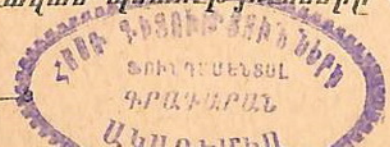
Այս թվերը մեր յերկրի ամբողջ կուլտուրայի հըսկայական փոփոխությունների եյությունն են ցույց տալիս: Ինքնատիւնքյան հասկանալի յե, վոր այն փոփոխությունները, վորոնք տեղի յեն ունեցել մեր կյանքի բոլոր բնագավառներում չէյին կարող չգուգակցվել ժողովրդի ամբողջ աշխարհայացքի հսկայական բեկումով: Նրանք չէյին կարող չարտահայտվել մարդկանց գիտակցության խորագույն փոփոխությունների մեջ, նրանց հասկացողությունների, սովորությունների մեջ: Այդ փոփոխություններն առաջ բերին մարդկանց նոր գաղափարախոսության մշակում, նոր վերաբերմունք դեպի աշխատանքը, դեպի հասարակական սեփականությունը, վորպես սոցիալիստական պետության քաղաքացիներ դեպի իրենց սարտականությունները, նոր բարոյականություն— բարոյականություն, վորն իր արդարացման համար վոչ մի աստծու, վոչ մի սրբի կարիք չի զգում:

Թե վորչափ է մեծ անաստվածների թիվը մեր յերկրում, մենք ասել չենք կարող: Այդ ցույց կտա մարդահամարը: Բայց անաստվածների կազմակերպությունն իր աշխատանքում շատ ուժեղ կերպով հետ է մնում: Նա այժմ այն մասնայական կազմակերպությունը չի հանդիսանում, վորը մենք կարող ենք հպետք է ունենանք: Մենք այն տեսակետին չենք կանգնած, թե բոլոր անաստվածներն անպայման պետք է անաստվածների միության մեջ լինեն, բայց մենք կարծում ենք, վոր, համենայն դեպս, անհավատների ամբողջ մասնայի մեկ տասերորդ մասը կարող է մըտնել ՄԱՄ-ի կազմակերպության մեջ: Շատ ընկերներ մեր հաջողություններից այնպես յեզրահացրին, թե

յեթե մենք հսկայական չափով անաստվածներ ունենք, ապա ել ի՞նչ կարիք կա անհանգստանալու: Մնացած մասան ինքն իրեն կը միանա ՄԱՄ-ին, մնացածներն իրենք իրենց անկրոնության կհանգեն, այդ բնագավառում կարիք չկա աշխատելու: Դա ինքնահանգստացման հասցրեց, հակակրոնական պրոպագանդայի թուլացում առաջ բերեց, կրոնական կազմակերպությունների գործունեյության ակտիվացումը հեշտացրեց: Կրոնական կազմակերպությունները նման արտահայտությունները գնահատում են վորպես հրաժարում հակակրոնական պրոպագանդայից, վորպես թուլության նշան: Իսկ արտասահմանյան բուրժուական մամուլն այդ այնպես է մեկնաբանում, թե իբր կոմունիստները կանգնեցին յեկեղեցու հետ հաշտվելու գծի վրա: Ճիշտ է, հնարավոր չէ մեր թշնամիների մոտ լորևէ հետևողականություն փնտռել. «կոմունիստների կրոնի հետ հաշտվելու» հեքյաթներին կողք-կողքի, ներքանք անմիջապես հայտարարում են թե՛ անաստվածների միության նախագահ Յարոսլավսկին, իբր թե, լողունգ է արձակել — այրել բոլոր յեկեղեցիները:

Դուք բոլորդ ել գիտեք, վոր թե առաջինը և թե յերկրորդը հակախորհրդային զրպարտիչների կոպիտ ստեր են: Կոմունիզմի քաղաքական գործունեյության ապարեզ հանգես գալու հենց սկզբից կոմունիզմի դեմ համախմբվեցին հին աշխարհի բոլոր ուժերը: Դեռ «Կոմունիստական Մանիֆեստում», 1847 թվին, Մարքսը և Ենգելսը գրել են, թե կոմունիզմի ուրվականի դեմ եյին միացել հին աշխարհի բոլոր ուժերը Հռոմի պապի հետ ու նրա գլխավորությամբ: Պատմությունը նույնպես մեզ սովորեցնում է, թե շահագործող դասակարգերը միշտ յեկեղեցու վրա, կրոնական կազմակերպության վրա յեն հենված: Ստրկատերերի տիրապետությունը հին աշխարհում, ճորտատեր— կալվածատերերինը՝ միջին դարերում, հին Ռուսաստանի ճորտատերական վոյստիկանական պետությունը, ինչպես նաև այժմյան բուրժուական պետությունները հիմնված եյին

1904
 478292

ու հիմնվում են յեկեղեցու և կրոնի ոժանդակության վրա: Բաժնական և հիշել այն պատվիրանները, վորոնք հանդիսանում են յեկեղեցական ուսմունքի անկյունաքարերը, ինչպիսիք են «աստծուց վախեցեք», «ցարին հարգեցեք» կամ «ստրուկները թող հնազանդվեն իրենց տերերին», վորպեսզի հասկանանք, թե ամեն մի կրոն վորպիսի ռեակցիոն դեր է խաղացել ու խաղում է:

Կապիտալիստները կառուցել եյին արտասահմանում, այժմս ել կառուցում են շատ յեկեղեցիներ: Այդ բանը նրանց համար դժվար չէր, վորովհետև նրանք կառուցում եյին աշխատավորության ամենաանդուլթ շահագործումից ձեռք բերված դրամներով ու միջոցներով: Կապիտալիստներն ամեն կերպ փորձում եյին ամրացնել կրոնական ազդեցությունը բանվորների միջև: Շատ Փարբիկներում յեկեղեցու համար ստիպողական գանձումներ եյին կատարվում: Մինչ հեղափոխական Ռուսաստանի Փարբիկներում տարին մի քանի անգամ մաղթանքներ եյին կատարվում: Զկար վոչ մի դարչելիություն, վոր չորհնվեր յեկեղեցու կողմից, տերտերները մաղթանք եյին կատարում մինչև իսկ հասարակաց տան բացման ժամանակ:

Յերբ 1905 թվի հեղափոխական շարժումն սկսեց, յեկեղեցին հեղափոխության դեմ պայքարելու համար այնպիսի հակահեղափոխական կազմակերպություններ առաջ քաշեց, ինչպիսին եր «Միքայել հրեշտակապետի միությունը»: Վանքերը վորպես ջարդային ագիտացիայի կենտրոններ եյին ծառայում: Վոլինի Պոչայե-վրսկի տաճարում հեղափոխության դեմ ջարդարար թողութիւններ եյին տարվում: Հենց նրա համար, վոր յեկեղեցին ցարիզմի և կապիտալիզմի հովատարին հեռարանն եր, մանաթիսիայի, կապիտալիստական հասարակարգի դեմ ուղղված հեղափոխական պայքարը, պետք է ուղղվեր նաև յեկեղեցու դեմ, վորն այդ հասարակարգի հիմքերից մեկն եր:

Լենինը 1905 թվի հոկտեմբերյան ապստամբու-

Թյան նախորդակին հարց դրեց բանլորական կուսակցության դեպի կրօնն ունեցած վերաբերմունքի մասին: Ինչո՞ւ յեր նա այդ հարցադրումը տեղին ու ժամանակին համարում, չնայած վոր հսկայական մասան տերտերներին եր հավատում, չնայած միայն 11 ամիս դրանից առաջ հունվարին, Պետերբուրգյան բանվորները խաչվարներով ու սրբապատկերներով Գապոն տերտերի գլխավորությամբ դեպի ցարն ելին գնում վոչ թե հեղափոխական յերգեր յերգելով, այլ կրօնական որհներգներով:

Լենինը գտնում եր, վոր դեպի կրօնն ունեցած վերաբերմունքի հարցը անհրաժեշտորեն հենց այժմ պետք եր դնել: Նա ասում եր, վոր մեզ համար, կոմունիստների համար, կրօնը մասնավոր դործ չե, վոր նա միայն պետության համար ե մասնավոր դործ հանդիսանում: Պետությունը գործ չի ունենալու քաղաքացիների կրօնական հավատքների հետ: «Ամեն մարդ միանգամայն ազատ պետք ե լինի դավանելու իր ցանկացած կրօնը, կամ վոչ մի կրօն չդավանելու, այսինքն լինելու անկրօն, անաստված, ինչպես սովորաբար լինում ե յուրաքանչյուր սոցիալիստ: Քաղաքացիների մեջ իրենց իրավունքների նկատմամբ միանգամայն թույլատրելի չե վոչ մի տարրերություն կրօնական հավատալիքներից կախում ունենալու տեսակետից»:

Այն, ինչ գրել եր Լենինը կրօնի մասին 1905 թվին, որենք դարձավ Խորհրդային իշխանության կողմից 1918 թվին յեկեղեցին պետությունից բաժանելու հարցում:

Լենինը 1905 թվին Նոյեմբի ադատության համար պայքարի ծրագիր ծավալեց: Սակայն հենց այստեղ նա հայտարարեց, թե «Պրոլետարիատի սոցիալիստական կուսակցության նկատմամբ կրօնը մասնավոր գործ չե: Մեր կուսակցությունը բանվոր դասակարգի ազատագրման գլխակից, առաջավոր մարտիկների մի միություն ե: Այդպիսի մի միություն չի կարող ու չպետք ե անտարբեր վերաբերվի դեպի անդիտակցու-

թյունը, դեպի խավարը կամ խավարամոլութունը
ինչպիսիք կրոնական հավատալիքներն են»¹⁾։ Այն հար-
ցին, թե կարո՞ղ ե արդե՞րք կուսակցությունն անանց
հակակրոնական պրոպագանդայի յոլա գնալ, Լենինն
ուղղակի պատասխանեց. «Մեր ծրագիրն ամբողջովին
կառուցված է գիտական և այն ել հատկապես մատե-
րիալիստական աշխարհայեցողության վրա։ Ուստի և
մեր ծրագրի պարզաբանումն անհրաժեշտորեն իր մեջ
պարունակում է նաև կրոնական մշուշի իսկական պատ-
մական ու տնտեսական արմատների պարզաբանումը։
Մեր պրոպագանդան անհրաժեշտորեն իր մեջ պարու-
նակում է նաև աթեիզմի պրոպագանդան»²⁾։

Վոմանք կարծում են թե կրոնի դեմ պայքարելու
համար լուսավորական դրականության տարածելը բա-
վական է։ Լենինը գրում է, վոր լուսավորական գիրքը
քիչ է։ «Բուրժուական սահմանափակություն կլինե՞ր
մոռանալ այն, վոր կրոնի ճնշումը մարդկության վրա՝
հասարակության ներսում գոյություն ունեցող տնտե-
սական ճնշման արգասիքն ու անդրադարձումն է մի-
այն։ Վո՞չ մի գրքույկ ու վո՞չ մի քարոզ չի կարելի լու-
սավորել պրոլետարիատին, յեթե նրան չլուսավորի իր
սեփական պայքարն ընդդեմ կապիտալիզմի մութ ու-
ժերի։ Յերկրի վրա դրախտ ստեղծելու համար մղվող՝
ճնշված դասակարգերի այդ իրոք հեղափոխական պայ-
քարի միասնականությունն ավելի կարևոր է մեզ հա-
մար, քան յերկնային դրախտի մասին պրոլետարիատի
ունեցած կարծիքի միասնությունը»³⁾։

Սա գրված է 1905 թվի դեկտեմբերյան ապստամ-
բության նախորդակին։ Լենինը չեչտելով կուսակցու-
թյան դեպի կրոնն ունեցած սկզբունքային թշնամու-
թյունը, անհրաժեշտ եր համարում նույնպես մատնա-
նշելու, թե մենք դեմ ենք աշխատավորությանն ըստ
հավատացյալների և անհավատների հատկանշի բաժա-

1) Լենին—«Սոցիալիզմ և կրոն» VIII հ. էջ 420, (ս. հ.)։

2) Նույն տեղ, էջ 421։

3) Նույն տեղ, էջ 421։

նելուն, թե ցարիզմի ու հին աշխարհի բոլոր ուժերի դեմ մղվող պայքարում անհրաժեշտ է աշխատավորու-
թյան միասնութիւնը, և դրա հետ միատեղ նա շեշտե-
լ է, թե մենք կոմունիստներս ու սոցիալիստներս պատ-
րաստ ենք հակակրօնական պրոպագանդա տանելու։
Այս իսկ տեսակետին են ընկեր ՄՏԱԼԻՆՆ ու մեր ամ-
բողջ կուսակցութիւնը։ Ընկեր ՄՏԱԼԻՆԸ 1913 թվին
ազգային հարցի մասին սքանչելի աշխատութիւն է
գրել— «Մարքսիզմը և ազգային հարցը»։ Այդ աշխա-
տության մեջ ընկեր ՄՏԱԼԻՆԸ հիմնավորելով մեր հա-
կակրօնական աշխատանքի անհրաժեշտութիւնը՝ գր-
ում է.— «Սոցիալ դեմոկրատների ծրագրում կա մի
կետ դավանության ազատության մասին։ Ըստ այդ
կետի՝ մարդկանց ամեն մի խումբ իրավունք ունի դա-
վանելու ցանկացած կրօնը՝ կաթոլիկութիւնը, ուղղա-
փառութիւնը և այլն։ Սոցիալ դեմոկրատիան պայքա-
րելու յե կրօնական ամեն տեսակի ճնշումների դեմ,
ուղղափառներին, կաթոլիկներին և բողոքականներին
հալածելու դեմ։ Արդյո՞ք սա նշանակում է թե կաթո-
լիկութիւնն ու բողոքականութիւնը և այլն՝ ծրագրի
«ճիշտ իմաստին հակառակ չեն»։ Վոչ չի նշանակում։
Սոցիալ դեմոկրատիան միշտ բողոքելու յե կաթոլիկու-
թիւնն ու բողոքականութիւնը հալածելու դեմ, նա
միշտ պաշտպանելու յե ազգերի իրավունքը՝ դավանե-
լու ցանկացած կրօնը, բայց նա միևնույն ժամանակ,
յե՛նեթեւով պրոլետարիատի ճիշտ ըմբռնմամբ շահերից՝
ազիտացիա յե մղելու թե կաթոլիկության, թե
բողոքականության և թե ուղղափառության դեմ՝ աշ-
խատելով, վոր սոցիալիստական աշխարհայացքը հաղ-
թանակի։

Յեւ նա այս բանն անելու յե այն պատճառով, վոր
բողոքականութիւնը, կաթոլիկութիւնը, ուղղափա-
ռութիւնը և այլն, անկասկած «հակառակ են» ծրա-
գրի «ճիշտ իմաստին», այսինքն պրոլետարիատի ուղիղ
ըմբռնմամբ շահերին»։¹⁾

¹⁾ И. Сталин, „Марксизм и нац. кол. րոս“ стр. 39
изд. 1934 г.

Այստեղ ամենայն պարզորոշությամբ ե դրված հարցը՝ մեր դեպի կրօնն ունեցած վերաբերմունքի մասին, յուրաքանչյուրը կարող ե դավանել իր ցանկացած հավատքը, բայց միեմնույն ժամանակ մենք այն համոզման ենք, թե պետք ե պրոպագանդա տարվի ամեն տեսակի կրօնի դեմ:

Սոցիալիստական հասարակարգը, խորհրդային հասարակարգը կալվածատերերի, կապիտալիստների դեմ, կուլակներին դեմ ու յեկեղեցու դեմ մղվող պայքարումն ե ամրապնդվում: Յեկեղեցին քաղաքացիական պատերազմում շատ ակտիվ հակահեղափոխական ուժ եր հանդիսանում. նա նույնպիսի հակահեղափոխական ուժ ե յեղել. ինչպիսին որինակ, այժմ Իսպանիայում իսպանական շատ կաթոլիկ տերտերներ են: Այն չորջանում տերտերները հատուկ «հիսուսյան դնդեր», «աստվածածնի գնդեր» կազմակերպությունների գլուխ անցած դուրս յեկան, վորտեղ նրանք ֆարաջաները ռազմական զգեստավորման եյին փոխել, ե կամ թե իրենց տերտերական հագուստով կարմիր բանակի դեմ եյին գնում, բանվորի ու գյուղացու դեմ եյին գնում: Յերբ քաղաքացիական պատերազմը վերջացավ ու յերկիրը խաղաղ շինարարության անցավ, մենք շատ ծանր տարիներ եյինք ապրում: Բավական ե ձեզ հիշեցնել 1921-1922 թ. թ. յերբ Պովոլոժեյում սաստիկ սով եր: Խորհրդային իշխանությունը բնակչության պահանջով ստիպված յեղավ անցնելու յեկեղեցու արժեքների դրամմանը՝ սովյալների համար հաց գնելու նպատակով: Դրան վորպես պատասխան հոգեկոտականությունը պատրիարք Տիխոնի բերանով յեկեղեցիներում Խորհրդային իշխանությանը նղովք հայտարարեց: Ճիշտ ե այդ նղովքից մեզ վոչինչ չպատահեց, սակայն ինդիքը միայն նրանց անեծքը չե: Բանը նրանումն ե, վոր նրանք հավատացյալներին, բնակչության ավելի հեռամնաց մասին Խորհրդային Իշխանության դեմ յելույթներ ունենալու կոչ եյին անում: Յեվ նրանք, տերտերները, այդպիսի յելույթներ վորոշ տեղերում կազմա-

կերպեցին: Յերբ սկսեցինք դյուղատնտեսության ին-
դուստրացման ու կոլեկտիվացման քաղաքականու-
թյունը կիրառել, կրօնական կազմակերպություններն
ու զանազան ուղղությունների յեկեղեցականները-տեր-
տերները, բարբինները, մոլլաները, աղանդավորներին
ղեկավարները հրապարակ յեկան վորպես յերկրի սո-
ցիալիստական վերակառուցման կատաղի թշնամիներ:

Կարելի յեր տերտերականության ու աղանդավո-
րության պայքարից՝ ընդդեմ կոլեկտիվացման, մի շարք
փաստեր բերել: Բավական է հիշել այնպիսի դոկու-
մենտներ, ինչպիսիք «Նամակներ յերկնքիցն» են, յերբ
թուղցիկներ եյին տարածվում, վորոնցում տեր աստ-
վածը կոլեկտիվացման դեմ էր արտահայտվում:

Ահա, որինակ, այդ տեսակի մի թուղցիկ. «Հար-
գելի ընկեր կոլտնտեսականներ, յես ձեզ յերկնային
արքայությունից նամակ եմ ուղարկում, վորում խնդ-
րում եմ դուրս գալ կոլխոզից ու ձեր վրա վերցնել ձեր
կոլխոզի քայքայման հարվածային աշխատանքը: Ով
այդ խնդիրն իրեն համար նպատակ չդնի, նա դժոխք
կդնա, իսկ ով դնի, նա իմ կողմից կընդունվի սուրբ
հաճկատար ու յերկնային արքայության կարժա-
նանա»:

Այդպիսի թուղցիկներ շատ եյին տարածվում և
մինչև անդամ վերջին ժամանակներս տեղ-տեղ դյու-
ղերում այդպիսի թուղցիկներ տարածվում են վարդա-
պետների, կուլսերի, թափառաչրջիկ խաչագիթների և
այլոց կողմից: Դա սոցիալիզմի դեմ, Խորհրդային
հասարակակարգի դեմ տարվող պրոպագանդայի և
ազդեցիկայի ձևերից մեկն է:

Տասր տարի առաջ Ամերիկյան պատվիրակությու-
նը, վոր ԽՍՀՄ էր այցելել, ընկեր ՍՏԱԼԻՆԻՆ գիմեց՝
լուսարանելու մեր դեպի կրօնն ունեցած դիրքը:
Ընկեր ՍՏԱԼԻՆԸ պատասխանեց. — Մենք պրոպագան-
դա յենք մղում ու մղելու յենք պրոպագանդա կրոնա-
կան նախապաշարմունքների դեմ: Յերկրի որենսդրու-
թյունն այնպես է, վոր ամեն մի քաղաքացի իրավունք

ունի դավանելու ցանկացած կրոնը: Դա յուրաքան-
չուրի խղճի դործն է: Հենց այս պատճառով ել մենք
անցկացրինք յեկեղեցու բաժանումը պետությունից:
Բայց անց կացնելով յեկեղեցու բաժանումը պետությու-
նից ու դավանքի ազատություն հռչակելով, մենք դրա
հետ մեկտեղ յուրաքանչյուր քաղաքացու իրավունք
ենք վերապահել համոզելու միջոցով, պրոպագանդայի
և ագիտացիայի միջոցով պայքարելու այս կամ այն
կրոնի դեմ, ամեն մի կրոնի դեմ: Կուսակցությունը չի
կարող չեզոք լինել կրոնի նկատմամբ, և նա հակակրո-
նական պրոպագանդա յե մղում բոլոր և ամեն տեսակ
կրոնական նախապաշարմունքների դեմ, վորովհետև
նա գիտության կողմնակից է, իսկ կրոնական նախա-
պաշարմունքները գիտության դեմ են դնում, քանի
վոր յուրաքանչյուր կրոն գիտությանը հակադիր մի
բան է»¹⁾:

«...Իննում են դեպքեր, յերբ կուսակցության ան-
դամներից մեկն ու մեկը յերբեմն խանդարում է հակա-
կրոնական պրոպագանդան ամեն կերպ ծավալելուն:
Յեթե կուսակցությունն այդպիսի անդամներին
վտարում է, ապա այդ շատ լավ է, վորովհետև այդ-
պիսի «կոմունիստները» մեր կուսակցության չարքե-
րում տեղ չունեն»²⁾:

Դժբախտաբար մեզ մոտ քիչ չեն այն ընկերները,
վորոնք հակակրոնական պրոպագանդայով չեն զբաղ-
վում ու չեն ել ուզում զբաղվել:

Յես կարծում եմ, վոր ներկա գանվողներին ել վո-
մանք կկարողանային իրենց կշտամբել այն բանի հա-
մար, վոր իրենք չեն ոգնել ու չեն ոգնում հակակրոնա-
կան պրոպագանդա մղելուն: Մեր կուսակցությունը
յերբեք հակակրոնական պրոպագանդան կծկելու դի-
րեկտիվ չի տվել:

Ընդհակառակը, նա մի շարք ցուցմունքներ է տվել
այն մասին, թե ինչպես այն մղել: Ձեզ հիշեցնեմ 17-րդ
կուսակցական կոնֆերանսի վորոշումը՝ եկոնոմիկայի

1) И. Сталин. „Вопросы Ленинизма“. стр. 192.

2) Նույն տեղը—стр. 193.

ու մարդկանց դիտակցության միջից կապիտալիս-
 տական մնացորդները վերացնելու համար մղվող պայ-
 քարի մասին: Իսկ կրոնը միթե՞ կապիտալիզմի մնա-
 ցորդ չի մարդկանց դիտակցության մեջ, խոր հնու-
 թյան մնացորդ չե: Հիշեցնեմ, վոր կուսակցության
 16-րդ համագումարն ընկեր Շվեդնիկի զեկուցման առ-
 թիվ ընդունած բանաձևվում վորոշեց, վոր արհմիու-
 թյունները պետք է սխտեմատիկաբար պայքարեն
 բանվորական միջավայրում յեղած մանր բուրժուա-
 կան տրամադրությունների, նախապաշարումների ու
 կապիտալիզմի մնացորդների դեմ: 16-րդ համագումա-
 րը մատնանչեց, վոր արհմիությունները պետք է նշոտ-
 րեն կազմակերպեն և ուժեղացնեն հակակրոնական
 պրոպագանդան: Կարո՞ղ եմ արդյոք մեմ ասել, վոր
 արհմիությունները դրանից հետո ուժեղացրել են հա-
 կակրոնական պրոպագանդան: Վոչ: Ընդհակառակը,
 արհմիություններն այն կծկեցին: Յես այսօր խոսում
 եյի «Տրուդ» թերթի ներկայացուցչի հետ: Նա խոստո-
 վանվեց, վոր ամբողջ արհմիութենական մամուլում մի
 քանի տարվա ընթացքում հակակրոնական պրոպագան-
 դայի մասին վոչ մի հոդված չի կարելի գտնել: Սրա-
 նից մի տարի առաջ տեղի ունեցավ կոմյերիտմիու-
 թյան 10-րդ համագումարը, վորը Համ ԼԿՅՅՄ-ի
 նոր ծրագիրն ընդունեց: Այդ ծրագրում խոսվում է
 կրոնական նախապաշարմունքների դեմ սխտեմատիկ
 պայքար կազմակերպելու անհրաժեշտության մասին:
 Տարին անցավ, իսկ կոմյերիտմիությունը բոլորովին
 վոչինչ չի արել իր համագումարի վորոշումները կատա-
 րելու համար: Մեր կուսակցության ծրագիրը մեզ բո-
 լորիս պարտավորեցնում է հակակրոնական պրո-
 պագանդա մղել: Մինչդեռ հակակրոնական պրոպա-
 գանդան վերջին ժամանակներս թուրացել է:

Կրոնական կազմակերպությունների ու յերկրում
 նրանց ունեցած ազդեցության պահպանմամբ չահա-
 գորդված են վոչ միայն կապիտալիստական տարրերի
 մնացորդները մեր յերկրում, այլ և մեր յերկիրը չբա-
 պատող կապիտալիստական աշխարհը:

Հակահերոնական պրոպագանդայի գործում մենք հակադասական հաջողութիւններ ենք ձեռք բերել. յետ ասում եմ հակադասական, վորովհետեւ հեղափոխութեան 20 տարւիւն ընթացքում մենք հիմնովին քայքայել ենք այնպիսի սարսափելի ուժի ազդեցութիւնը, վորը դարեր շարունակ ճնշել է մասսաների գիտակցութիւնը: Սակայն շատերը վորոշեցին, վոր յերբ հաջողութիւնները մեծ են, ապա արդեն հերիք է դրադ վել հակահերոնական պրոպագանդայով:

Իսկ յերբ դադարեցին աշխատանքով զբաղվել, ապա զբանից ոգտվեցին ու կողտվեն յեկեղեցականները, վորպեսզի ամեն կերպ աշխուժացնեն կրօնական տրամադրութիւնները: Մի շարք դեպքերում որինակ, չորային շրջաններում, ուր մարդիկ ամեն կապ խզել են կրօնական կազմակերպութիւնից, այժմ ընկնում են տերտերական ազիտացիայի ազդեցութեան տակ ու մասնակցել են մաղթանքներին՝ անձրեւների համար:

Յեւ այսպիսի փաստեր տեղի ունեն. մոլլան գալիս է թաթարական գյուղը և յերեսաներին թլփատում է, ընդվորում նույնիսկ պիտներներին է թլփատում, իսկ պիտներական կազմակերպութիւնը մասնակցում է այդ գործին: Թափառաշրջիկ տերտերը խորհտնտեսութիւն է գալիս, վորտեղ յեկեղեցի չկա ու մի շարք տարիների ընթացքում ծնված մարդկանց մկրտում է: Յես ապրել եմ Յալուուսիկի աքսորում: Այստեղ հակադասական տարածութեան վրա, վորտեղ քվենկներն և այլ ազգութիւնների թափառաշրջիկ ընտանիքներն էյին ապրում, տերտեր չկար: Նա հինգ տարին մի անգամ գալիս էր, մկրտում էր այդ ժամանակաշրջանում բոլոր ծնվածներին, պսակում բոլորին, վորոնք այդ ժամանակամիջոցում արդեն յերեսաներ էյին ունեցել: Թաղման ծես էր կատարում նրանց վրա, ովքեր մահացել էյին այդ ժամանակամիջոցում, փողերն ստանում էր ու գնում: Այժմ նույն ձեւով են վարվում տերտերները մի շարք տեղերում:

Յերբ վոմանք հրապուրվում են ու ասում թե մեկ

մոտ նոր քաղաքներ կան, վորտեղ մոչ մի յեկեղեցի չկա, դա դեռ ապացույց չէ այն բանի, թե այնտեղ համատաքյալներ չկան: Վերջին 9 տարվա ընթացքում մեծ քաղաքներում բնակիչների թիվն ուժեղ կերպով աճել է: Քաղաքային բնակչության թվի աճման վրա մեծ ազդեցություն ունեցան յերկրի ինդուստրացման տեմպերը: Մազնիտոգորսկն ու Կարադանդան 1926 թվի մարդահամարի ժամանակ դեռ գոյություն չուներին: Այժմ դրանք ինդուստրիալ քաղաքներ են, վորոնցում բնակչությունը հաշվվում է՝ առաջինում 200 հազար մարդ, իսկ յերկրորդում՝ 120 հազար մարդ: Ներկայումս Ստալինսկը 120 հազար մարդուց բաղկացած բնակչություն ունի, իսկ 1926 թվի մարդահամարի համաձայն 4 հազար բնակիչ ուներ: Յերկուս ու կես անգամ աճել է Սվերդլովսկի բնակչությունը: Հինգ անգամ ավելացել է Չելյաբինսկի բնակչությունը, Ղազախստանի մայրաքաղաքի — Ալմա-Աթայի բնակչությունը 44 հազարից հասել է մինչև 200 հազարի, մի շարք քաղաքներ են առաջացել բելեռային չրջանից դուրս — Իզարկա, Կիրովսկ և այլն: Մեր Միությունը նոր քաղաքներից և մոչ մեկում յեկեղեցիներ չեն կառուցվել: Սակայն դրանից չպետք է յեղրակացնել, թե, որինակ Ստալինսկ քաղաքում 120 հազար բնակչության մեջ համատաքյալներ չկան: Յեկեղեցիներ չկան, իսկ համատաքյալներ՝ դեռ վորքան ուզեք: Բոլոր այդ քաղաքները դյուղերից են մարդիկ գալիս, վորոնք դեռ նոր են մասնակից լինում սոցիալիզմի համար մղվող ախտիվ պայքարին: Այդ բնակչության մեջ չառ համատաքյալներ կան: Սակայն նրանց մեջ հակահրոնական աշխատանք չի տարվում, բոլորն էլ, չգիտես թե ինչո՞ւ կարծում են, թե քանի վոր յեկեղեցիներ չկան, ուրեմն համատաքյալներ էլ չկան:

Մի քանի ընկերներ կարծում են, թե կրոնի դեմ պայքարելու ամբողջ գործը նրանումն է, վոր յեկեղեցիները փակվեն: Նման հայացքները մեր կուսակցությունը դատապարտում է, դատապարտել է ընկեր

ՄՏԱԼԻՆՆ իր «Գլխապտույտ՝ հաջողություններից» հոգւածում: Վորոշ տեղերում յեկեղեցիները փակվում են առանց բավարար աշխատանքի, առանց բնակչությանը բավարար չափով նախապատրաստելու, առանց այնպես անելու, վոր ամբողջ բնակչությունը հասկանա, վոր դա անհրաժեշտ է:

Իսկ դրանից ի՞նչ է ստացվում: Մի շարք վայրեր, բանվորական ավաններ կան, վորտեղ յեկեղեցիները փակվել են առանց որենքները պահպանելու և դրանով հավատացյալ բնակչությանը հիմք են տալիս հարց հարուցելու յեկեղեցիները բացելու մասին: Յեկեղեցիները փակեցին, իսկ ըստ գործի եյության ամեն ինչ նույնը մնաց: Արդէ՞ք դա ոգնո՞ւմ է հակալրոնական պրոպագանդային: Արդէ՞ք դա ոգնում է կրոնական տրամադրություններն արմատախիլ անելուն: Դա միայն դեպի Փանատիզմ է տանում, դադադացնում է, կրոնն ավելի խորն է քշում: Դա մեր ոգտին չէ: Յերբ տերտերը զրկվում է իր յեկամուտից, դա դեռ չի նշանակում թե նա դադարեց տերտեր լինելուց: Նա «չարժական տերտերի» յե վերածվում: Նա իր ամբողջ վոչ խորիմաստ կահույքով ման է գալիս գյուղերում, կրոնական արարողություններ է կատարում, աղոթքներ է կարդում, յերեխաներ է մկրտում: Այս տեսակ «չարժական տերտերները» յերբեմն ավելի վտանգավոր են, քան նա, վորը պաշտամունքի սպասավոր է, պարտականությունները մի տեղում և կատարում:

Վոմանք կարծում են, թե յեկեղեցիները յցնում են միայն պառամներն ու ծերունիները: Դա ճիշտ չէ: Յես դեռ չեմ խոսում այն մասին, վոր պառամներն ու ծերունիներն իրենց հետ յեկեղեցի յեն տանում յերեխաներին: Այնտեղ, վորտեղ կրոնական մարդիկ կան, այնտեղ յերեխաներն ել կրոնական վոյվ են դաստիարակվում:

Փաստ է այն, վոր շատ յեկեղեցական յամբերում պիոներներ են յերգում: Որինակ այսպիսի

քաղաքներում, ինչպես Կովրով, Մուրոմ, Վլադիմիր, Կինիշմա և Իվանովսկայա մարզի մի շարք Փարբիկա-դործարանային ավաններում յեկեղեցական յերգեցիկ խմբերում Փարզաուչնիկներ են մասնակցում: Շուրալի (Սվերդլովսկայա մարզի Կիրովյան շրջան) բանվորա-կան ավանում 20 հազար ուրլի յեն համաքել յեկեղե-ցին վերանորոգելու համար:

Յեկեղեցին ջանք և թափում աշխատանք ծավալել բանվորների միջև և արհմիություններն այդ վաստի մոտով անտարբեր չեն կարող անցնել: Մի շարք դեպ-քերում յեկեղեցու վերանորոգումը բանվորներն իրենց միջոցներով են կատարել: Մեզ մոտ դեռ շատ միլիոնի հավատացյալ մարդիկ կան: Յեվ արհմիության առաջ հսկայական քաղաքական աշխատանք և ծառայած—այդ մարդկանց ուսակցիոն—կրոնական գաղափարախո-սության ազդեցությունից կտրել: Արհմիությունների առջև անսպառ աշխատանք և ծառանում: Այնինչ արհ-միություններն այդ աշխատանքից մի կողմ են քաշվել:

Ի՞նչ է իրենից ներկայացնում ժամանակակից կրո-նական կազմակերպությունը: Մոտավոր հաշվով յեր-կրրում 30.000—ից վոչ պակաս կրոնական կազմակեր-պություններ գոյություն ունեն: Իսկ ի՞նչ բան է կրո-նական կազմակերպությունը: Դա առաջին հերթին ցուցակազրված յեկեղեցին է և այսպես կոչված «քսա-նանոցը»: Կրոնական համայնքը խորհրդում ցուցակա-զրելու համար, հարկավոր է ներկայացնել քսան հո-գուց վոչ պակաս քաղաքացիների ցուցակ, վորոնք այդ համայնքի անդամներ են: Յեթե դուք հասարակ թվարանական հաշիվ անելու լինեք և հաշվեք, վոր մեզ մոտ 30 հազար կրոնական համայնքներ կան (իսկ նրանք ավելի շատ են վորովհետև չցուցակազր-վածներ ել շատ գոյություն ունեն) ու յուրաքանչյու-րում վոչ պակաս, քան քսան մարդ կա, ապա առնվազն մոտ մեկ միլիոն մարդ յեկեղեցական ակտիվ կհաշվեք: Մոսկվայում վորքա՞ն կինո—թատրոններ կան: Ընդա-մենը 45: Իսկ գործող յեկեղեցիներն զգալի կերպով ա-

վելի յեն: Նրանք կինոներէց վատ չեն զարգարւած, իսկ շատ դեպքերում՝ ավելի լավ: Նորերս «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդան» յերգեցիկ խմբերի պահպանման համար յեկեղեցիների տարած ծախսերի թվերի մեջբերումներ եր արել: Յեա կարծում եմ, վոր իրականում այդ ծախսերը թերթի հայտնածից շատ ավելի յեն: Հայանի յեն դեպքեր, յերբ յերգեցիկ խմբի պահպանման վրա յեկեղեցական համայնքների կողմից տարեկան 120 հազարական ուրբի յե ծախսւում: Յեկեղեցական յերաժշտությունն ու յեկեղեցական յերգեցողությունը հազարամյաներ են հաշվում: Դա նուրբ մտածւած յերաժշտություն ե, կատարւած այն հաշվով, վորպեսզի մարդկանց զգացմունքների վրա ազդի: Տերտերները դարերով մասսաներին խաբել են սովորել: Յեկեղեցիների շուրջը կոնացի ակտիվ ե կազմակերպւած. հաճախ դրանք բանվորուհիներ կամ տնային տնտեսուհիներ են: Մենք չպետք ե անտարբեր մնանք բնակչության այդ մասին կատմամբ:

Այնտեղ, ուր մենք զարգարում ենք աշխատելուց, այնտեղ իրենց աշխատանքն են սկսում մեր թշնամիները: Հայանի յեն դեպքեր, յերբ մեր ակտիվը չի ձեռնարկել ֆուտբոլի հրապարակ կազմակերպել, իսկ տերտերն այդպիսի հրապարակ սարքել ե յեկեղեցութեան, վորպեսզի յերիտասարդութեանն ավելի մոտ քաշի յեկեղեցուն:

Տերտերները նաև քարոզներ են տաւում «պատշաճ»: Նրանք սովորել են «չեզոք» մնալ: Նրանք անդամ պատրաստ են «շատ տարիներ յերգել» ե՛ մարզկոմի քարտուղարին, ե՛ ոսկկոմի քարտուղարին, ե՛ ՀԱՄԿԽ-ին ե ումն ուղեք:

Յեվ չի կարելի անտեսել այդ ուժը, վոր իրենից ներկայացնում ե կրօնական կազմակերպությունը, չի կարելի մոռանալ նրան: Մենք մոռանում ենք այն մասին, վոր յերբ մեզ մոտ սկսւմ են ընտրությունները, այդ կազմակերպությունը կարող ե դառնալ բոլոր հա-

կախորհրդային ուժերի հավաքման կենտրոն: Չի կարելի, իհարկե, հարցն այնպես դնել, վոր յուրաքանչյուր հավատացյալ — մեր թշնամին է: Դա բացարձակապես սխալ կլիներ: Ընդհակառակը հավատացյալների հսկայական մասը քաղաքականապես մեղ մոտ մարդիկ են: Վիթխարի սխալ կլիներ միլիոնավոր հավատացյալներին մեղանից դեն հրել: Մենք պետք է նրանց դրա՛վենք դեպի մեղ. սակայն նրանց դրավել կարելի չէ յեթե մենք պրոպագանդիստական մեծ աշխատանք տանենք, այդ աշխատանքը տանենք հրմտարար, համբերությամբ, հաշվի առնելով հավատացյալների յուրաքանչյուր ավյալ խմբի առանձնահատկությունները, իմանալով ինչպիսի կրոնական կազմակերպություն է դործում նրանց մեջ, ինչպիսի քարոզ է տարվում նրանց մեջ: Այլ բան է Մոսկվան, այլ բան է—վորեհ Չերկիզովոն, վորտեղ ազանդավորների բներ կան, այլ բան է վորեհ վայր Տաջիկիստանում, վորտեղ մինչև վերջին ժամանակները գրեթե բացահայտորեն դանձումներ եյին կատարում «կենդանի աստծու» ողտին: Այդ «կենդանի աստվածն» ապրում է փարիզում, ապրում է յուր քմահաճույքների համար, իսկ խալար հավատացյալները նրա համար ամեն տարի այնքան վոսկի չեն հավաքելու, վորքան նա ինքն է քաշում: Նա, իհարկե աշխատում է ավելի ծանր քաշվել: Այդ դանձումները կատարվում եյին մինչև վերջին ժամանակներս:

Ինչպե՞ս ենք մենք կատարում կրոնի դեմ պայքարելու խնդիրները, վորոնք մեղ վրա չէ դրել մեր կուսակցությունն իր համազումարների վորոշումներով ու հատուկ դիրեկտիվներով: Մենք այդ աշխատանքը վատ ենք կատարում: Յես այդ կշտամբանքն առաջին հերթին ինքս ինձ եմ ուղղում ու մեր Մարտնչող Անաստվածների Միության կազմակերպությանը:

Վերջերս մոդա չէ դառնել ասելու, թե Անաստվածների Միությունը դա — չգործող անաստվածների միություն է:

Անաստվածների միության թույլ աշխատանքի քննադատությունն արդարացի չէ. սակայն սխալ է, յերբ վորեւէ մեկն այդ քննադատությամբ աշխատում է քողարկել իր սեփական անգործությունը, անտարբերությունը դեպի հակադրոնական պրոպագանդան: Իսկ հարվածել պետք է այդ անտարբերությունը, վորով վերջին տարիներում մեր շատ հասարակական կազմակերպությունները վերաբերվում էյին ՄԱՄ-ին ու հակադրոնական աշխատանքին, պիտի ասել նրանց ողնության բացակայության մասին:

Մեզանից շատերիս՝ հակադրոնականներիս վրա, վոր մնացել ենք այդ աշխատանքում, վրամանք նայում են վորպէս խենթավուն մարդկանց վրա, վորոնք դրադվում են վոչ վոքի պետք չեկող աշխատանքով:

Այդպիսի պայմաններում աշխատելը դյուրին չէր: Մի շարք տեղերում կազմակերպությունները հակադրոնական պրոպագանդան ամբողջովին կծկեցին: ՄԱՄ-ի շրջանային խորհուրդները լիկվիդացիայի յեն յեն թարկվել, — տեղ-տեղ մարդային խորհուրդները նույնպէս լիկվիդացիայի յեն յեն թարկվել՝ Արհմիության, Կոմյերիտմիության և Լուսժողովմատի որդանների բարեհաճ աջակցությամբ:

Աշխատանքի այդ թուլացման պատճառներից մեկն այն է, վոր շատերը տարվեցին հակադրոնական հաջողություններով, ամբողջապէս բավական համարելով այդ, դերազնահատելով այդ: Ստացվեց յուրահատուկ ձևի «գլխապտույտ» հաջողություններից». ուղորտունիստական վերաբերմունք առաջացավ դեպի հակադրոնական պրոպագանդան, վորն իբրեւ թէ անպետք է դառնել, քանի վոր այդպիսի հաջողություններ ենք ձեռք բերել:

Տեսություն յերեման յեկավ, թէ կրոնն ինքն իրեն կմահանա: Կրոնի ավտոմատիկ մահացման այդ տեսությունը — չափազանց վտանգավոր ու վնասակար տեսություն է: Ուղորտունիստական մոտեցում դեպի կրոնը — չափազանց վտանգավոր բան է, վորովհետեւ

մենք աչքներս փակում ենք մի շարք փաստերի հանդեպ, վորոնք վկայում են, թե կրոնի հետ դործը վերջացած չէ, թե կրոնական կազմակերպությունը դեռ գոյություն ունի և պակաս ուժ չի հանդիսանում:

Ավելի վտանգավոր է, յերբ վոմանք ասում են, թե տերաերները դարձել են անվտանգ և խորհրդային:

Հակակրոնական պրոպագանդայի թուլացումը, դա արդյունքներից մեկն է այն բանի, վոր մեր կուսակցական, կոմյերիտական, արհմիութենական ղեկավարներից շատերը կորցրել են մասսայական աշխատանքի ճաշակը: Ընկեր ՍՏՍԼԻՆԸ մատնանշեց, վոր մի քանի կուսակցական կազմակերպություններ կորցրել են ճաշակը ղեկի մասսայական-քաղաքական աշխատանքը, մոռացել են մասսաների միջև այդ աշխատանքը տանելու անհրաժեշտությունը: Դա արտահայտվեց նաև հակակրոնական պրոպագանդայում, վորպես մեր կոմունիզմի պրոպագանդայի բաղադրիչ մասում:

Այնինչ դեռևս վոչ կրոնի, վոչ էլ կրոնական նախապաշարմունքների հետ անելիքներս լրիվ չենք վերջացրել բանվոր դասակարգի մեջ: Մինչև այժմ էլ, մանավանդ արտադրություն - այնպիսի ճյուղերում, ինչպես տորֆամշակումը, փայտամթերումը, մանածագործական արդյունաբերությունը, կրոնական նախապաշարումները մեծ վնաս են բերում:

Անցյալ տարի «Փրեզեր» գործարանում կրոնական տոների որերին բավական մեծ պարսպուրդներ յեղան: Իսկ չե վոր «Փրեզեր»-ը դա կենտրոն է, Մոսկվա յե: Իհարկե վեցորյակին անցնելը մեծ ազդեցություն ունեցավ կրոնական արարողություններից կտրվելու վրա, վորովհետև վտանատակ արվեց կրոնական տոների որացույցը: Կրոնից հրաժարվելու գործում հսկայական ազդեցություն ունեցավ լայն մասսաների կողմից տեխնիկային տիրապետելը: Յեթե կրոնն ուսուցանում է, վոր մարդիկ վորդեր են, վոր նրանք անողնական են «բարձրագույն» ուժերի առջև, ապա ԽՍՀՄ-

ում աշխատավորները դիտեն և դժուար են վոր իրենք
 վորդեր չեն, այլ կյանքի տերերն են, տերեր են յեր-
 կըրում, այդ իհարկե արագացնում ու դժուարացնում և
 խզումը կրոնից: Սակայն անցյալի չափ մնացորդներ
 դեռ պահպանված են մնացել: Ինչպես, որինակ, կարող
 եր պատահել, վոր Գորկովսկի մարզի կրոնական ընկե-
 րությունների նախագահների յեկեղեցական ավագների
 4 տոկոսը — բանվորներ են: Կա Կոստիչի անունով մի
 յերկաթուղային ավան: Այդ ավանում մոտ 10 հազար
 բանվոր և ապրում: Այդ Կոստիչին «տերտերական կու-
 րորա» և կոչվում: Այնտեղ ավելի քան 50 տերտեր
 զբաղված են մարդկանց հիմարացնելով: Հազիվ թե
 այնտեղ 50 պրոպագանդիստ լինի, վորոնք պրոպա-
 գանդիստական աշխատանք են տանում բնակչության
 մեջ: Պետրոգրադոսկում Ունեզյան ու Նիզլինյան յեկե-
 ղեցիներ յեկեղեցական «քսանանոց»-ների կազմում զե-
 բակչում են բանվորները: Այդ «քսանանոց»-ների ան-
 դամներ են բանվորներ՝ Ուրլովը, Անուկովը, Զառեյ-
 կու յեկեղեցական Խորհրդի նախագահը — բանվորու-
 հի Արիֆմեաիկովան և: Դա արդյունք և այն բանի,
 վոր վոչ մի մասնայական աշխատանք չի տարվում:
 Մենք այսպիսի վաստեր ունենք, մահացել եր Ունեզյան
 մեծաղագործական գործարանի բանվոր Դեդույկովը,
 ինքն անաստված եր, նրա կինը Քալխորհրդի ախտիվ
 աշխատող, սակայն նրան տերտերները թաղեցին: Յեվ
 վոչ մեկը չի խառնվում այդ գործում, վոչ վորի դա
 չի հետաքրքրում: Իրկուտսկում ավետարանականների
 համայնքի նախագահը մինչև վերջին ժամանակներ
 Կուլբիչևի անվան գործարանի բանվոր Կարմիրկովն
 եր: Չերեմխով քաղաքում բապտիստական համայնքի
 նախագահը ադյուտի գործարանի բանվոր Բոգերովն
 և: 1936 թվի ամբանը Չերեմխովսկի Խորհրդում բապ-
 տիստների համայնքից մի դիմում ստացվեց, վորով
 նրանք խնդրում եյին թուլլատրել վեց հասակավոր
 բանվորների ջրով մկրտել, և վորովհետև այնտեղ գեո-
 չկա, ուստի խնդրում եյին թուլլատրել մկրտություն-

նը ճահճում կատարել: Քաղխորհուրդը մերժեց սանի-
տարական-առողջապահական մոտիվներով: Ահա ձեզ
փաստ, վոր վոչ միայն յերեխաներին, այլ և հասա-
կավոր բանվոր հանքափորներին աղանդավոր քարո-
զիչները չչմեցնում են ու կարողացել են իրենց կողմը
գրավել:

Տերտերներն ումնի՞ց են հավաքագրում իրենց
կողմնակիցներին: Ի՞նչ է ներկայացնում իրենից հա-
վատացյալների կազմը: Դա միայն այն մարդիկը չեն,
վորոնք նոր են յեկել գյուղից: Ահա որինակ, տիխո-
նովյան (Պրեոբրաժենսկի) յեկեղեցին Իրկուտսկում:
Համայնքում ընդամենը 911 հավատացյալ կա, վորոն-
ցից 866 կանայք են, նրանցից 40 տոկոսը բանվորուհի-
ներ են, մնացածը տնային տնտեսուհիներ, ծառայող-
ներ են այսինքն՝ գրեթե բոլորն ել արհմիության ան-
դամներ են: Այդ ընդհանուր թվի, 911 հոգուց 341-ն
անդրադեռնել են:

Այդ համայնքում 18-ից մինչև 27 տարեկան յերե-
տասարդների թիվը մոտ 80 մարդու յե հասնում, վո-
րոնցից 53-ը աղջիկներ են: Յերիտասարդների ընդհա-
նուր թվից 41 հոգին բանվորուհիներ են և 31 հոգին
տնային տնտեսուհիներ:

Իրկուտսկի հրեական կրոնական համայնքի կազմն
այսպես է. 430 հավատացյալ, վորոնցից 315 կանայք
են: Հավատացյալների ընդհանուր թվից 125-ը բան-
վորներ են:

Այս փաստերից պարզ է, վոր հրապուրվել նրա-
նով, թե հավատացյալներն իբր թե միայն ինչ վոր
ծերեր ու պառավներ են, դա նշանակում է փաստերի
հանդեպ աչք փակել, դա ինքնախարեյություն է նշա-
նակում:

Ահա ձեզ բանվորական կենտրոն իժեպսկը: 1936
թվին այնտեղի յերեցն եր գործարանի նախկին բանվոր
Պլեյկին: Հետևարար, տերտերներն ու աղանդավոր-
ները բանվորների միջից վոչ միայն հավատացյալների
չարքային մատուս յեն հավաքում, այլ և նրանցից դե-
կավար կադրեր են պատրաստում:

Ի վնասի մարդի մի շարք քաղաքներում ու ավաններում, վորտեղ բանվոր-մանածագործներ են ապրում, դեռ մինչև այժմս ել վաստեր կան, վորոնք վկայում են աշխատելի մեծ կրոնականության մասին: Բալական ե մեջ բերել կոմյերիտուհի Տիմոնինայի հետ պատահած հայտնի փաստը, վորը նկարագրված էր «Կոմսոմոլսկայա Պրավդա»-ում. Տիմոնինան, վոր նախկին աղանդավորուհի յեր, 1935 թվին կտրեց իր կապը աղանդից, սկսեց ախտավորեն մասնակցել արտադրական աշխատանքին, ստախանովական դարձավ, 120-125 տոկոսով եր պլանը կատարում, 1936 թվի մայիսին նա պարզեվատրվեց արհմիության կողմից մեծաքսե կտորով՝ հաղուստի համար: Աղանդավորներն իմացան այդ մասին. սկսեցին Տիմոնինային շանտաժանել, վորի մասին նա դանդաղեց իր ընկերուհիներին: Ողնություն չգտնելով՝ նա նորից ընկավ աղանդավորների ազդեցության տակ, վորոնք նրա միտքը թունավորելով՝ վերջապես, ներշնչեցին նրան, թե նա ստախանովականուհի դառնալով «մեղք» ե գործել ե թե նա իր մեղքը պետք ե քավի մահով: Հալածվելով ու հետապնդվելով աղանդավորների կողմից՝ նա 1936 թվի մայիսին կտրեց իր յերակները: Ինչպե՞ս կարող եր պատահել, վոր ստախանովական կոմյերիտուհին ընկավ աղանդավորների ազդեցության տակ, վորոնք նրան հալածեցին:

Ի հարկե անաստվածների միությունը մեղք ունի աշխատանքի թուլացման մեջ: Բայց չի կարելի մոռավածների Միությունը չե, վոր պետք ե տանի, այդ աշխատանքը տանելու յեն մեր բոլոր հասարակական կազմակերպությունները — ե՛կ կոմյերիտմիությունը, ե՛կ արհմիութենական կազմակերպությունները, չ՛կ դպրոցն առանձնապես: Իսկ ինչպե՞ս ե կատարել արհմիութենական կազմակերպությունը կուսակցության ցուցմունքները կրոնի դեմ պայքարելու մասին: Նա

Հապա ինչպե՞ս չոգտվի այդպիսի դեպքերում մեր թշնամին այդ դրուժյունից: Մենք չենք ոգտագործում բոլոր հնարավոր կանալները հակակրոնական պրոպագանդայի համար: Վերցրե՛ք, որինակ, կինոն: Մենք չառ քիչ հակակրոնական կինո ֆիլմեր ունենք: Կար մի այսպիսի ֆիլմ — «Սուրբ Իորգենի տոնը»: Դա մեծ հետաքրքրությամբ էլին դիտում: Բայց մեր կինոկադմակերպությունները գրեթե դադարեցրել են հակակրոնական ֆիլմերի պատրաստման աշխատանքները: Իսկ չե վոր կարելի չեր պատրաստել և մեծ ֆիլմեր, և կարճ մետրաժկաներ, և գիտական, և կոմիկական ֆիլմեր:

Վերցնենք պրոպագանդայի մի այլ կանալը՝ մամուլը: Լենինը խորհուրդ էր տալիս թարգմանել ու վերահրատարակել մասսայական քանակությամբ 18-րդ դարի ֆրանսիական մատերիալիստների աթեիստական գրականությունը: Մենք այդ վատ ենք կատարում: Մենք չենք ոգտագործում մեր ամենորյա մամուլը — թերթերը հակակրոնական պրոպագանդայի համար: Վոչ «ՏՐՈՒԴ» թերթը, վոչ արհմիությունների ԿԿ վորևե որդան, վոչ բազմատիրաժները հակակրոնական աշխատանք չեն տանում: Վերջերս հակակրոնական աշխատանքի խնդիրների մասին արհմիությունների հետ տեղի ունեցած խորհրդակցությանը բացակայում էր «ՏՐՈՒԴ» թերթի ներկայացուցիչը: Այսօր թերթի խմբագրատանն ինձ ասացին, թե «իրենք չեն իմացել», վոր այդպիսի խորհրդակցություն կա: ՀԱՄԿԻՍ-ի ղեկավարները խոստացան լինել այսօրվա ժողովին, սակայն այդ խոստումը կարծես թե չի կատարված:

Արհմիությունները պետք է վերջ դնեն իրենց դեպի հակակրոնական աշխատանքն ունեցած այդ վերաբերմունքին: Արհմիությունները պետք է մեծ աշխատանք ծախալեն, հատկապես աշխատավորության խորհուրդների առաջիկա ընտրությունների կապակցությամբ: Բայց դա կամպանիայի բնույթ չպետք է կրի:

Վտանգավոր կլինե՞ր, յեթե ամեն ինչ կամպանիայի վերածվեր:

Հապա ի՞նչ պետք է անել:

Պետք է ձեռնարկուր-յուններում վերականգնել անասովածների միության բջիջները:

Անասովածների Միության այդ կազմակերպություններին և՛ արհմիության կազմակերպության, և՛ կոմյերիտմիության, և՛ կուսակցական ոգնություն պետք է ցույց տրվի: ՄԱՄ-ի կազմակերպության համար պետք է պրոպագանդիստներ առանձնացնել, ոգնել պրոպագանդիստական ախտիվ համախմբելու և տողորել ամբողջ մեր մասսայական կուս-դաստիարակչական աշխատանքը հակակրոնական պրոպագանդայի տարրերով:

Պետք է, վոր բոլոր բանվորները հասկանան, թե ինչպիսի վտանգ է բերում կրոնը: Պետք է հասկանան, վոր նախկին ձայնագուրկները, նախկին տերտերներն աշխատանքները կարեն, կողտվեն ընտրական իրավունքից, վոր նրանց տալիս է նոր Սահմանադրությունը, վորպեսզի իրենց աշխատանքը ծավալեն: Որինակ, Որեխովո-Չույեվո 5 տերտեր են վերադարձել. նրանք բնակչության ամենահետամնաց մասում ագիտացիայեն տանում յեկեղեցին բանալու համար:

Յեթե մենք քնենք, ապա կպատահի այն, ինչի մասին մեզ նախազգուշացրել է ընկ. ՍՏԱԼԻՆԸ, և մեծագույն խայտառակություն կլինի մեզ համար, յեթե մեզ թշնամի մարդիկ անցնեն աշխատավորության խորհուրդները: Հարկավոր է վոչ թե լաց լինել, այլ աշխատել:

Հարկավոր է լավ մտածել մեր պրոպագանդայի ծրագրի և թեմատիկայի մասին: Անհրաժեշտ է արհմիութենական կազմակերպություններին սերտ կապը Մարտնչոգ Անասովածների Միության կազմակերպությունների հետ և նրանց ոգնությունը: Անհրաժեշտ է, վոր ամբողջ արհմիութենական մամուլում նախան նյութեր տպագրվեն, և արհմիությունները

հրատարակչությունները հակակրօնական գրականություն տպագրեն:

Յեկեք կազմակերպենք դասախոսություններ, զրույցներ, ցուցահանդեսներ ակումբներում, կարմիր անկյուններում, ձեռնարկություններում, հակակրօնական գրականության ցուցահանդեսներ: Դրա համար հարկավոր է ոգտագործել և՛ հակակրօնական բովանդակության գեղարվեստական գրականություն և՛ դիապոզիտիվներ: Հարկավոր է ոգտագործել հակակրօնական և գավառագիտական թանգարանները: Հարկավոր է, վորպեսզի թերթերն զբաղվեն կրօնի՝ բանվորների վրա ազդելու փաստերի լուսարանմամբ: Մենք առիթ չունենք այդ փաստերը թաղցնելու: Դրանք յերեվան պիտի հանվեն և դբանցով պետք է սովորեցնել առաջավոր բանվորներին՝ կուսակցության անդամներին և անկուսակցականներին, թե վորքան վտանգավոր է կրօնական նախապաշարմունքների դեմ մղվող պայքարի մոռացումը: Հարկավոր է գրավել գիտնականներին, ինժեներներին ու տեխնիկներին՝ մասնագիտական խնդիրների մասին դասախոսություններ կարդալու, բայց վորոնք միևնույն ժամանակ ինկատի պետք է ունենան և այդ խնդիրը—հակակրօնական պրոպագանդան: Յեթե մենք լրջորեն սկսենք այդ գործը — իսկ մենք պարտավոր ենք այդ գործն սկսել, ապա այն դանցառությունները, վոր մենք ունենք այդ բնագավառում, շուտով կուղղենք և կծավալենք իսկական հակակրօնական պրոպագանդա:

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏ- ՐԱՍՏՈՒՄԸ ՅԵՎ ՀԱԿԱԿՐՈՆԱԿԱՆ ՊՐՈՊԱԳԱՆԴԱՆ

Սոցիալիզմի յերկիրը, մինչև վերջ հետեւողական
դեմոկրատիայի միակ յերկիրն աշխարհում, պատ-
րաստվում է Գերագույն Խորհրդի— ԽՍՀՄ-ի պետա-
կան իշխանության գերագույն որգանի ընտրություն-
ներին: Ստալինյան Սահմանադրությունը, վորն ար-
ձանագրել է սոցիալիզմի խոշորագույն հաղթանակնե-
րը, ամենագեմոկրատական ընտրական սխտեմն է նա-
խատեսում: «ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի ընտրու-
թյունների կանոնադրությունը» լրիվ համապատաս-
խանելով սոցիալիստական պետության Սահմանադրու-
թյանը՝ վորոշում է պետական իշխանության բարձրա-
գույն որգանի իսկական դեմոկրատական ընտրու-
թյունների սխտեմն ու կարգը: Ընդհանուր, հավասար
և ուղղակի ընտրական իրավունքը՝ դադանի քվեար-
կությամբ տասնյակ տարիների ընթացքում կրճատ-
վում ու կեղծվում եր բուրժուական դեմոկրատիայի
յերկրներում: Ֆաշիստական յերկրներում նա հրեշա-
լոր կերպով աղճատված ու բնակչության կամքը ծաղ-
րելու սխտեմնի յե վերածված: Միայն սոցիալիզմի
յերկրում, պատմության մեջ առաջին անգամ նա դար-
ձել է կենսական իրականություն, ժողովրդի կամքի ի-
կամքի արտահայտությունը: Քաղաքացիների ազատ
րությունների ժամանակ ապահովված է Սահմանա-
դրությամբ ու նրա խախտումը պատժվում է որենքով:

Իսկական—դեմոկրատական ընտրական սխառեմը, վորի իրազործումից բուրժուական պետություններում սարսափում են տիրող դասակարգերը, վորի անցկացումը Փաշխտական յերկրներում վոտնատակ կաներ Փաշխտական տիրակալներին, մեր յերկրում կոմունիզմի հետագա հաղթանակների, աշխատավորության բարեկեցության ու կուլտուրայի հետագա վերելքի պայքարի ղենքն և հանդիսանում:

ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների կամքի ազատ արտահայտումը մեր յերկրում, խորհրդային ժողովրդի վստահության ամենաբոցավառ ցույցը կհանդիսանա ղեպի խորհրդային պետությունը, կոմունիստական կուսակցությունն ու բոլոր աշխատավորների առաջնորդ ընկեր ՍՏՍԱԻՆԸ:

Փաշիզմը դեմոկրատիայի ամենավտխերիմ թշնամին է: Փաշիզմի հախչտակիչ, բարբարոսական քաղաքականությունն արմատապես հակասում է ժողովրդի շահերին, հետեվաբար և նրա կամքին: Չե վոր ժողովրդի ազատ կամքի արտահայտմամբ չեր, վոր իտալական Փաշիզմը դրավեց Հարեչստանը: Ժողովրդի կամքով չե, վոր գերմանական ու իտալական Փաշխտները պատերազմ են մղում Իսպանական ժողովրդի դեմ: Ճապոնական ժողովրդի կամքով չե, վոր ճապոնական իմպերիալիստները թալանում են Չինաստանը, գրավում են Չինական հանրապետության տերիտորիան: Ժողովրդի կամքով չե, վոր Փաշխտական ջարդարարներն իրենց յերկրներում քաղցի, աղքատության և արյունարբու ահաբեկման ուժիմ հիմնեցին:

Յեթե Փաշիտներն իրենց յերկրների ժողովուրդներին թողնեյին ազատ արտահայտելու իրենց կամքն ու պահանջները, Փաշիզմին վերջ կդրվեր:

Միայն Խորհրդային պետությունն է ապահովում իսկական դեմոկրատիան, աշխատավորության կամքի ազատ արտահայտումը, վորովհետև Խորհրդային պետությունը, բացի աշխատավորության շահերի իրազործման քաղաքականությունից, կոմունիզմ կառուցե-

յու Քաղաքականությունից, վորը մարդկությանը յերջանկությունն ու ծաղկում է բերում, այլ Քաղաքականությունն չունի:

Ստալինյան Սահմանադրությունը և սոցիալիստական հասարակության ընտրական ուրինքը, վոգեորում ու մորիլիզացիայի յեն յենթարկում աշխատավորությանը դեպի սոցիալիզմի նոր հաջողություններ ու հաղթանակներ: Ամեն մի որ սոցիալիզմի յերկրին նոր հաղթանակներ ու նվաճումներ է բերում: Ստախանովյան չարժման ծավալումն արդյունաբերության ու գյուղատնտեսության մեջ, կուլտուրայի և գիտության ծաղկումը, Հյուսիսային բեվեռի նվաճումը բեվեռային փառապանծ ողաչունների կողմից՝ ակադեմիկոս ՇՄԻԴՏԻ գլխավորությամբ, ընկ. ընկ. Չկալովի, Բայդուկովի և Բելյակովի, իսկ հետո Գրոմովի, Յուսաչևի և Դանիլինի— հերոսական թռիչքները ԽՍՀՄ-ից դեպի Ամերիկա Հյուսիսային բեվեռի վրայով, վորոնք ուղիղ դժով թռիչքի հեռավորության ռեկորդ սահմանեցին— այս բոլորը սոցիալիզմ կառուցողների հպարտության և ուրախության որինական զգացմունք է զարթեցնում: Խորհրդային Միության յուրաքանչյուր ցայտուն հաղթանակն ամբողջ աշխատավորության հաղթանակն է, վորովհետև ամբողջ յերկրի ջանքերով է սխտրաստովում:

Սոցիալիզմի առաջխաղացումը ԽՍՀՄ-ի կապիտալիստական չրջապատում յեղած թշնամիների ու նրանց մեր յերկրի ներսում գտնվող գործակալության կատաղությունն ու ցասումն է առաջացնում: Ֆաշիստական ջարդարարներն ու նրանց տրոցկիստական—բուխարինյան գործակալները փորձում են ին ու փորձում են վիժեցնել սոցիալիզմի առաջադիմությունը, աղաւաղած ժողովրդին տանջանքների, աղքատության ու հարբության աղատություններն ու նրանց փոխարեն Փաշիստական բարբարոսություն հաստատել: Ճապոնական—գերմանական—տրոցկիստական — բուխարինյան ավա-

դակները դիմերսիայի, մատնիչության ու տերրորի միջոցով ուզում էին քայքայել խորհրդային Միության ուժը, պատրաստում էին Փաշիստական պետությունների ինտերվենցիան մեր յերկրում կապիտալիզմը վերականգնելու համար: Ֆաշիզմի ու նրա գործակալության բանսարկությունները մերկացված ու ջախջախված են:

Ժողովուրդների առաջնորդ ընկեր ՄՏԱԼԻՆԻ ցուցմունքները՝ կապիտալիստական շրջապատման փաստի մոռացության վտանգի մասին, բոլշևիկյան զգոնության անհրաժեշտության և անհաշտ պայքար անհոգության ապուշային հիվանդության դեմ մղելու անհրաժեշտության մասին, ղինեցին բոլոր կուսակցական և անկուսակցական բոլշևիկներին պայքարելու Ժողովրդի դիմակալորված թշնամիների, մատնիչների ու դիվերսանտների դեմ: Փառապանք՝ ՆերքգործԺողկոմ-ցիներն ընկեր ՄՏԱԼԻՆԻ սան ընկ. ՅԵԺՈՎԻ գլխավորությամբ Փաշիստական գարշելու կոկորդից բռնեցին ու դուրս հանեցին նրան ամենադիմակալորված անցքերից: Մատնիչների ու դավաճանների բանդայի դեկալաբները բռնված են ու ամբողջ Ժողովրդի կամքով վոչնչացված:

Սակայն տրոցկիսական-բուխարինյան շայկայի թախիթիուկները Փաշիստական մատնիչներն ու վնասարարները, վորոնք հավաքագրվում ու մեր յերկիրն են ուղարկվում Փաշիստական պետությունների կողմից, դեռևս ամեն տեղ մերկացված ու վոչնչացված չեն: Կապիտալիստական շրջապատը չի կարող հաշտվել խՍՀՄ-ում սոցիալիզմի հաղթանակի փաստի հետ, և ամեն ջանք գործ է դնում, ամենանենգ միջոցներն է գործադրում սոցիալիստական պետության դեմ պայքարելու համար: Ժողովրդի թշնամիները վնասում են սոցիալիստական հայրենիքին, ձգտում են արգելակել սոցիալիզմի հաղթական յերթը:

Թշնամական տարրերի միջև պակաս քանակությամբ չեն գործում տերտերներ և աղանդավորական

դեկավարներ: Ժողովրդի թշնամիներն ոգտադործում են աշխատավորության հետամնաց մասի կրոնական նախապաշարմունքները՝ սոցիալիզմի դեմ պայքարելու համար: Խորհրդային դեմոկրատիայի լայնացումը ունակցիոն հոգեվորականությունը ձգտում է շեղել իր ոգտին, իր վնասակար գործունեյության ուժեղացման համար: Այնտեղ, ուր բացակայում է հակակրոնական աշխատանքը, վորտեղ ամենորյա պայքար չի տարվում կրոնական խաղաղամոլության դեմ, յեկեղեցականները լպիրշանում և ակտիվանում են:

Գորկու յերկրի Ուրենսկի ռայոնի Մ. Արեյ դյուդի տերտերը բացահայտորեն հակախորհրդային ագիտացիա յեր տանում կոլտնտեսականների մեջ և ի պատասխան կոլտնտեսականների նախադգուշացմանն իր արարքների համար պատասխանատւության մասին, նա՝ դրպանից հանելով Սահմանադրությունն ասաց. «Յես այժմ հալասար իրավունքի տեր քաղաքացի յեմ: Ինչ ուղենամ, այն ել կանեմ»:

Պարզ է, վոր տերտերի նման լիտի յելույթը կարող եր տեղի ունենալ միայն այնտեղ, վորտեղ բացառական աշխատանքը բարձրության վրա չէ դրված, վորտեղ կոլտնտեսականներին չեն մեկնարանել, վոր դեմոկրատիայի լայնացումը չի նշանակում պայքարի թուլացում հակախորհրդային տարրերի դեմ:

Թշնամական տարրերը, վորոնց թվում և յեկեղեցական-աղանդավորական պարագլուխները, կիորձեն առաջիկա խորհուրդների ընտրություններն իրենց ունակցիոն նպատակների համար ոգտադործել: Դեռ այժմյանից յեկեղեցականները նախապատրաստական աշխատանք են ծավալում, պատրաստվում են իրենց վայի Մարգղործկոմի նախադաս ընկ. Մոսկ-ՍՍՀՄ-ի ԿԳԿ 4-րդ սեսիային հաղորդեց ալգպիսի պատրաստութայն փաստերի մասին:

«Մենք առաջիկա ընտրական կամպանիայի դժվարություններն անբավարար կերպով ենք հաշվի առ-

նում: Դասակարգային թշնամին իր ձեով կպատրաստ-
վի ընտրություններին: Ստիպված ենք հավաստելու,
վոր, որինակ, մեր մարզի առանձին շրջաններում յե-
կեղեցականներն աշխուժացրել են իրենց գործունեյու-
թյունը: Այսպես՝ մեր մարզի Չերնովի շրջանի Յերժի-
նո գյուղում հաշվետու ժողովին տերտերը յեւույթ
ունեցավ և շնորհակալություն հայտնեց աշխատավո-
րությանն ու Խորհրդային էջխանությանը նրա համար,
վոր նրան հասարակական կյանքին մասնակցելու իրա-
վունք ե տրված: Սա—ավելի դելիկատ դեպքն ե, դա
ավելի դելիկատ տերտերն ե:

Նույն շրջանի մի ուրիշ գյուղում, Գունկովսկում,
ժողովի նախագահության մեջ տերտեր Բոգոսլավըս-
կու թեկնածությունն ե առաջադրվել: Ակտիվը դուրս
հանեց այդ թեկնածությունը, տերտերը չընտրվեց նա-
խագահության մեջ, սակայն փաստը մնում ե փաստ.
գյուղխորհրդում կուլակներն ու յենթակուլակներ դըտ-
նըվեցին, վորոնք նրա թեկնածությունն առաջադրե-
ցին:

Սակայն, չնայած մեզ թշնամի տարրերի մանա-
վանդ յեկեղեցականների ակտիվությանը, գյուղական
խորհուրդների մի մասն աշխատավորության մեջ լայն
կուլտուրական—քաղաքական ու հակակրոնական աշխա-
տանք չի ծավալել¹⁾:

Արդի պայմաններում հակակրոնական պրոպագան-
դան հատկապես մեծ նշանակություն ե ստանում: Նա
պետք ե մերկացնի թշնամիներին, վորոնք կրոնի դրոշի
տակ են դուրս գալիս, կրոնական—ազանդավորական
խավարամոլների յեւույթները պետք ե խափանի, ցրել
տա կրոնական նախապաշարմունքները, վորոնք պահ-
պանվել են մեր յերկրի բնակչության մի մասի գիտակ-
ցության մեջ:

Ներկա ետապում հակակրոնական պրոպագանդայի
և ագիտացիայի հիմնական խնդիրները վորոնք պիտի

1) „Известия“ от 11 июля 1937 г.

լինեն: Հակադրոնական պրոպագանդայի հիմնական բովանդակությունը պետք է կենտրոնացվի Ստալինյան Սահմանադրության և ընտրական որենքի բացատրման շուրջը և հատկապես դրանց այն հոգվածների շուրջը, վրոնք ուղղակի վերաբերում են կրոնական նախապաշարմունքների դեմ ուղղված պայքարին: Յեկեղեցականների կողմից այդ հոգվածները ծուռ ու մուռ են մեկնաբանվում և պարզ է, իհարկե՝ վոչ աշխատավորության ոգտին: Սահմանադրության հոգվածների աղճատված մեկնաբանությամբ յեկեղեցականները ճրգտում են ուժեղացնել իրենց ազդեցությունը մասսաների վրա, լայնացնել իրենց կողմնակիցների շրջանակը, ապականել իջորհրդային իշխանությունը: Լպիրչ խավարամորները հաճախակի մինչ այնտեղ են հասնում, վոր կրոնական արարողությունների կատարումը պարտադիր են հայտարարում իրր թե Սահմանադրության համաձայն: Արեմտյան Սիրիբի յերկրի Շուրենկի գյուղի կոլխոզնիկ Կիրիլովը 20 տարվա ամուսնական կյանքից հետո կնոջ հետ պսակվեց յեկեղեցում: Պարզվեց, վոր տերտերները համոզել եյին Կիրիլովի կնոջը, թե իրր համաձայն նոր Սահմանադրության, հարկավոր է անպայման յեկեղեցում պսակվել, և թե, ով չի պսակվում, նա իրր թե խախտում է Սահմանադրությունը:

Դեպքեր են հայտնի, յերր Սահմանադրության կենսագործման պատրվակի տակ, տերտերները հասակավոր յերեսաներ են մկրտել, ստորագրություններ են հավաքել՝ բնակչության պահանջով վաղուցվանից փակված յեկեղեցիները բացելու համար և այլն: Սահմանադրության աղճատված մեկնաբանումը՝ դա բրբաժված ձեն է: Իդուր չե, վոր յեկեղեցական իշխանությունը խրախուսում է տերտերներին, վորոնք աչքի յեն ընկնում Սահմանադրության խեղաթյումման գործում: Հյուսիսային յերկրում յերկու տերտեր թեմական իշխանությունից կրծքախաչեր ստացան... հա-

վատացյալներին Սահմանադրութիւնը բացատրելու համար:

Հակաիրոնական պրոպագանդայի ծավալումով մենք պետք է ջախջախենք տերտերական խարդախութիւններն ու սրիկայութիւնը: Անսուտված կազմակերպութիւնների համար չի կարելի խայտառակ չհամարել այնպիսի դրութիւնը, յետք վոչ թէ անաստվածները, այլ տերտերները, և իհարկէ, իրենց ոգտին, հնարք են փնտռում Սահմանադրութեան հոգւածները կրօնի մասին հավատացյալներին «մեկնաբանելու»:

Ի՞նչպիսի խնդիրներ են առաջանում Սահմանադրութեան և ընտրական որոնքի բացատրութեան կապակցութեամբ կրօնի ու հակաիրոնական պրոպագանդայի մասին:

Ամենից առաջ դա խղճի ազատութեան հարցի բացատրութիւնն է: Հարկավոր է բացատրել, Վոր Ստալինյան Սահմանադրութիւնը, Վորը խորհրդային դեմոկրատիայի ծաղկումն է նշանակում, խղճի իսկական ազատութիւնն է ապահովում: Պետք է հիշեցնել, Վոր ցարիզմը խեղդում էր խղճի ազատութիւնը, տիրող ուղղափառ յեկեղեցուն արտօնութիւններ էր շռայողում, հալածում էր ուղղափառութիւնից տարբերվող դավանութիւնները և դաժանորեն պատժում էր Վոչ հավատացյալներին:

Խղճի ազատութիւնն նշանակում է՝

1) կրօնական դավանութիւնների ազատութիւն, յեկեղեցու բաժանումը պետութիւնից, պետութեան կրօնից այս կամ այն կրօնական կազմակերպութիւններին ոգնելու արգելում, նույնպէս և կրօնական համոզմունքների համար մարդկանց հետապնդելու արգելում, 2) անհամատ լինելու, Վոչ մի դավանութեան չափողանելու ազատութիւն, 3) կրօնական նախապաշարմունքների դեմ պայքար տանելու, հակաիրոնական պրոպագանդ մղելու ազատութիւն: Խղճի ազատութեան այս յերեք մոմենտներն էլ ցարիզմը ճնշել է:

Յարակիւն Ռուսաստանում ուղղափառ յեկեղեցիներն քնակալութեան վոստիկանական սպասավորուհիներ, պետական յեկեղեցիներ, իսկ քաղաքացիները՝ ճորտատիրական կտիւման մեջ ելին պետական յեկեղեցուց: Գոյութիւն ունեցին ու կիրառւում էին, միջնադարյան ինկվիզիտորական որենքներ, վորոնք հալածում էին ուղղափառութիւնից հեռանալու, ուրիշ հալատք ընդունելու, մանավանդ անհալատութեան համար, վորոնք բռնանում էին մարդու խղճի վրա:

Բերենք մի քանիսն այդ ինկվիզիտորական որենքներէ: «Քրեական և ուղղիչ պատժական որենքները» հետևյալ հոդվածները կային.

«Սաղբանքների, գայթակղեցման և այլ միջոցներով, վորեւէ մեկին ուղղափառ կամ այլ դավանութեան քրիստոնեական հալատքից դեպի մահմեդական, հրեական կամ այլ վոչ քրիստոնեական հալատքը քաշելու համար, հանցավորը դատապարտւում և կարողութեան բոլոր իրավունքներից զրկվելուն և ութից տասը տարի ժամանակով տաժանակիր աշխատանքի աքսորի»: (§ 184):

Ուղղափառութիւնից տարբերվող դավանաբանութեան տարածումը նույնպէս խիստ պատժւում էր որենքով.

«Արդեն ուղղափառ յեկեղեցուց անջատված գոյութիւն ունեցող հերետիկոսութիւնների և հերձվածների տարածման, նույնպէս և վորեւէ նոր, հալատքին վնասարեւ աղանդներ հիմնադրելու մեջ մեղավորները սույն վոճրագործութեան համար յենթարկւում են կարողութեան բոլոր իրավունքների զրկման և աքսորավայրի՝ Յեկրոպական Ռուսաստանից՝ Անդրկովկաս, Ստավրոպոլյան նահանգից և Անդրկովկասից՝ Սիբիր, իսկ Սիբիրից՝ նրա ալեյի հեռավոր կողմերը»: (§496)

Կրօնական նախապաշարմունքների մերկացումը, աթեիզմի պրոպագանդան արգելված էին, վորպէս ծանր վոճրագործութիւններ և դաժանորեն պատժւում էին ցարական կառավարութեան կողմից:

«Ու վհասարակական վայրում, քիչ թե չատ մարդա-
չատ ժողովի ժամանակ հանդգնի դիտավորյալ կերպով
պարտավել քրիստոնեական հավատքը կամ ուղղափառ
յեկեղեցին, կամ հայհոյանք թափի սուրբ գրքի կամ
սրբազան խորհուրդների վրա, նա յենթարկվում է
կարողության բոլոր իրավունքներին զրկման և վեցից
ութ տարի ժամանակով տաժանակիր աշխատանքի յե
աքսորվում»։ (§178)

Վոչ միայն աթերիզմի անմիջական սլոպազանդան
եր հալածանքի յենթարկվում, այլև յեկեղեցու անհա-
ճո ամեն մի դիտողություն՝ յեկեղեցական այս կամ
այն արարողությունների նկատմամբ։

«Այսպես կոչված սրբապղծության, այսինքն, կը-
ծու ծաղրանքների մեջ մերկացվածները, վորոնք ապա-
ցույց են ուղղափառ յեկեղեցու որենքները կամ արա-
րողությունները, կամ առհասարակ քրիստոնեությունը
բացահայտ կերպով չհարգելու, դատապարտվում են
բանտարգելության՝ չորսից մինչև վեց ամիս ժամա-
նակով»։ (§182)

«Սրբապղծություն» հասկացողության տակ, իհար-
կե, հասկացվում էր յեկեղեցական կանոնների հետ
յեղած յուրաքանչուր անհամաձայնություն։

Բոլոր այդ խայտառակ միջնադարյան որենքներն
ապացույց են այն բանի, վոր ցարական Ռուսաստա-
նում անձնավորության բոլոր իրավունքները, խղճի
ազատության ամեն մի նշույլ անհապաղորեն ճնշվում
էին։ Յեկեղեցին պետության վոստիկանական պահ-
պանության ներքո յեր գտնվում և ինքն էլ ինքնակա-
լության վոստիկանական սպասավորուհին էր, իսկ
նրա սպասավորները— «Փարաջաներով ժանդարմներ
էին» (Լենին)։

Խղճի ազատության ճնշումը տեղի յեր ունենում
է և տեղի յե ունենում նաև բուրժուական հանրապե-
տական պետություններում։

Բուրժուական յերկրներում ձեվականորեն խղճի
ազատություն է հռչակվում, սակայն իրականում աշ-

խառաւոր մասսաների խիղճը բուրժուական ու կրոնական պրոպագանդայի ամբողջ ասարատի կողմից սխառեմատիկաբար բռնարարւում ե: Դպրոցի, մամուլի, յեկեղեցական քարոզների և այլ միջոցներով բուրժուազիան ձգտում է աշխատավոր մասսաների գիտակցութեան մեջ շահագործողների համար ոգտաւետ, վորոշակի աշխարհըմբռնում ներդնել: Կապիտալի շահերը պաշտպանելով, յեկեղեցին մասսաներին դատախարակում է հնազանդութեան վրդով, յերկնային պարգևի քարոզներով շեղելով նրանց յերկրի վրա կյանքի բարելավման պայքարից, շահագործողների հասարակարգի դեմ ուղղված պայքարից:

Բուրժուական սահմանադրութեաններում կրոնի կապը կապիտալի հետ, սովորաբար, Փիկտացիայի յե յենթարկւում: Բուրժուական յերկրների ամենից «դեմոկրատական» սահմանադրութեաններում բռնութեան և անցկացւում բնակչութեան մեծամասնութեան խղճի վրա:

Բուրժուական դեմոկրատիայի դեպի կրոնն ու յեկեղեցին ունեցած վերաբերմունքի մասին ամենից լրիվ պատկերացում տալիս է, այժմ արդեն Փաշիզմի կողմից վրոնստակ արված, Գերմանական հանրապետութեան սահմանադրութեանը (1919 թ. Վեյմարյան սահմանադրութեանը): Վեյմարյան սահմանադրութեան մեջ բուրժուական դեմոկրատիայի սովորական լողունդն է հռչակւում. «խղճի ազատութեան»: Սակայն դրանից հետո հոգւածներ են դալիս, վորոնք խղճի ազատութեանը հաւասարեցնում են դատարկ ֆրազի:

137 հոգւածի հատւածներից մեկը, վորպես որենք է հաստատում հետեւյալ դրութեանը. «Կրոնական բնկերութեանները, վորոնք հասարակական, իրավական կորպորացիաներ են հանդիսանում, իրավական հարկային ցուցակն չի հիման վրա, մարդային որենսդրութեան վորոշման համապատասխան, իրավունք ունեն հարկ դանձելու»: Այսպիսով, սահմանադրութեամբ

կրօնական կազմակերպությունների ոգտին հարկեր են սահմանվում: Միաժամանակ հարկերի դանձումը քաղաքացիական հարկային ցուցակների հիման վրա յեր կատարվում: Արդ՞յո՞ք սա պետության ուղղակի կապը չէ յեկեղեցու հետ, յերբ սահմանադրությունը յեկեղեցական հարկերի դանձումը քաղաքացիական հարկերի սկզբունքներով ե ծրագրել: Արդ՞յո՞ք դա բռնություն չի չաղճի վրա, յերբ յեկեղեցական կազմակերպությունները պետական իշխանության հովանավորությամբ քաղաքացիներին պարտադրում են յեկեղեցական հարկեր վճարելու: Խղճի ազատությունը յենթադրում ե, թե քաղաքացին անկախ ե պաշտամունքի սպասավորներից ու կրօնական կազմակերպություններից: Յեթե հավատացյալը պաշտամունքի սպասավորի կարիք ունի, նա կամավոր մատուցումներ ե անում: Գերմանական սահմանադրությունը դրա փոխաբեն յեկեղեցուն պարտադիր հարկեր դանձելու իրավունքներ ե տալիս:

Պաշտամունքի սպասավորների հայտարարության համաձայն յեկեղեցին միայն հոգու փրկությամբ ե զբաղվում: Իրբ թե աշխարհիկ դործերը նրան չեն վերաբերում: Սակայն բուրժուական սահմանադրություն բերում: Սակայն հասկանում եյին, վոր դա այդ կազմողները հիանալի հասկանում եյին, վոր դա այդ կազմողները հիանալի հանձինս յեկեղեցու ցանկապես չէ: Բուրժուազիան հանձինս յեկեղեցու ցանկանում ե ժողովրդի հոգեվոր հիմարացման հոգր կազմանում ե ժողովրդի հոգեվոր հասկանում ե, կերպություն ունենալ: Բուրժուազիան հասկանում ե, վոր այդ բանի համար, ե վոչ թե հոգու փրկության համար, յեկեղեցին պետք ե հարստություններ, լայն իրավունքներ ե արտոնություններ ունենա: Ահա թե իրավունքներ ե բարեգործական նպատակների համար ուսումնական ե բարեգործական նպատակների համար նախորոշված կրօնական ընկերությունների ե կրօնական միությունների հիմնարկային, ավանդային ե այլ կան միությունների հիմնարկային, ալանդային ե այլ զույգային սեփականությունները ե ուրիշ իրավունքներն ապահովված կլինեն»: Յեկեղեցու հարստություն-

ների և իրավունքների մասին, ինչպես տեսնում ենք, բուրժուական սահմանադրությունը մեծ հողատարություն և ցուցարերում: Շահագործողների պետությունը աչալուրջ հսկում և հիմարացման բների գույքային և իրավական շահերին:

Լեհական հանրապետության 1921 թ. սահմանադրության միջից, վորն ընդունված եր դեռ նախքան Պիլսուդսկու հեղաշրջումը, դժվար չի ցուցական դեմոկրատիզմի տակ յերևան հանել կրոնի և կապիտալի կապը, խղճի ազատության սկզբունքի խախտումը: Լեհական սահմանադրության 111-րդ հոդվածը խղճի և դավանության ազատություն և հռչակում, սակայն 114-րդ հոդվածը, հոռմեական — կաթոլիկական յեկեղեցուն արտոնյալ դրություն և տալիս, դրանով խախտելով դավանության ազատությունը: «Հռմեական — կաթոլիկական յեկեղեցին, — ասված և այդ հոդվածում, — ժողովրդի գերակշիռ մեծամասնության կրոնը լինելով, պետության մեջ առաջին տեղն և գրավում իրավահավասար դավանությունների միջև»: Ինչպես կարելի յե խոսել դավանության ազատության և իրավահավասարության մասին, յեթե ըստ սահմանադրության հռմեական — կաթոլիկական յեկեղեցին առաջին տեղն և գրավում պետության մեջ: Ուրեմն, մնացած դավանություններն այն իրավունքներից չեն ոգտվում, վորոնք կաթոլիկական յեկեղեցուն են տրված: Խոսք չի կարող լինել նույնպես և խղճի ազատության մասին, յեթե կաթոլիկական յեկեղեցու համար ճանաչված և, վոր «նա պետության մեջ առաջին տեղն և գրավում»: Այսպիսի դեպքում անհավատը կարող և արդյոք լի իրավ քաղաքացի լինել: Արդյոք խղճի ազատություն յերաշխավորվում և նրան, ով պետության մեջ կաթոլիկական յեկեղեցու առաջին տեղ գրավելը չի ընդունում, ով, ասենք, ժողովրդի լուսավորությունն ու նրա կրոնական նախապաշարմունքներից ազատվելն և առաջին տեղը դնում: Պարզ և, վոր «խղճի ազատու-

թյունը» լեհական սահմանադրության մեջ լուի Փրադ և հանդիսանում: Սահմանադրությունը, վոչ թե ժողովրդի բարորության ու լուսավորության մասին և հոգում, այլ նրա հիմարացման և այն կազմակերպությունների մասին, վորոնք կիրառում են այդ հիմարաբացումը: Այդ մասին և խոսում լեհական սահմանադրության նաև 113-րդ հոդվածը:

Այստեղ մանրամասնորեն թվարկվում են կրոնական կազմակերպությունների իրավունքները, հատուկ ուշադրություն և դարձվում յեկեղեցական հարստությունների պահպանմանն ու կուտակմանը, կրոնական խավարամոլության տարածման համար անսահման հնարավորություններ են սահմանվում: Սահմանադրությունը կրոնական կազմակերպությունների համար միայն մեկ սահման և դնում.—կրոնական պրոպագանդան չպետք է հակասի պետության որենքներին: Սահմանադրությունը միայն մտածում է այն մասին, վոր կրոնական կազմակերպությունների դիմակի տակ հակակառավարական պրոպագանդա չարմատանա: Պետության և յեկեղեցու միջև համաձայնություն է սահմանվում. պետությունն ամեն կերպ ոգնում է կրոնական կազմակերպություններին, իսկ նրանք, իրենց հերթին, իրենց ազդեցությունն ոգտագործում են չահագործող հասարակարգի ու նրա որենքների պաշտպանության և արդարացման համար:

1935 թվի լեհական Փաշիստական սահմանադրությունը, հատուկ կետով հաստատում է նախկին սահմանադրության այն հոդվածները, վորոնք յեկեղեցու իրավունքների և արտոնությունների մասին են խոսում: Սակայն Փաշիստական սահմանադրությունն ինչպե՞ս «նոր» բան է տալիս, ավելի ճիշտը, նա կրոնական վոր «նոր» բան է վերականգնում: Կրոնը բացահայտում է միջնադարն և վերականգնում: Կրոնը բացահայտում է պետական ղործերում դերազույն դատավոր և ճանաչվում: Լեհական սահմանադրության 2-րդ հոդվածում հիշատակվում է, թե հանրա-

պետութեան նախագահի վրա «պատասխանատու-
թյուն եւ ընկած աւտօնս եւ պատմութեան առաջ՝ պե-
տութեան ճակատագրի համար»։ Այստեղ արդէն խոսք
անգամ չի կարող լինել, վոչ խղճի ազատութեան մա-
սին, վոչ ել յեկեղեցին պետութեանից բաժանելու մա-
սին։ Պաշտօնապես աստիճան պետական իշխանութեան
ղեկավարի դատավոր եւ հռչակվում։ Այդպիսով յեկե-
ղեցու եւ պետութեան միութեանն անքակտելի յե հայ-
տարարվում։

Այստրիական 1934 թ. սահմանադրութեան մեջ
կարգադրվում եւ, վոր քաղաքացիները պարտավորա-
բար ներկա լինեն յեկեղեցական արարողութեաններին
«հասարակական ծառայութեան ձեռք»։ Կրօնական
կազմակերպութեաններին իրավունք եւ տրված դրա-
մական գանձումներ կատարել եւ պահանջելու այլ
պարտիքներ կատարել։ Դրա համար «պետական աջակ-
ցութեան եւ ապահովվում»։ Սահմանադրութեանը քա-
ղաքացիներին յեկեղեցու վոտտիկանական հսկողու-
թեան տակ եւ դնում։ «Որինական ճանաչված յուրա-
քանչյուր յեկեղեցի ու յուրաքանչյուր կրօնական ըն-
կերութեան իրավագոր եւ իր հետեւորդներին կրօնական
դաստիարակութեան տալու եւ նրա վրա անմիջական
հսկողութեան իրագործելու»։ 31-րդ հոդվածի կե-
տում յերեխաների պարտադիր կրօնական դաս-
տիարակութեան եւ առաջադրվում։ «... Պետու-
թեան վրա հատկապես խնդիր եւ դրվում հետե-
վելու, վոր յերեխաները կրօնական — բարոյական
վոգում դաստիարակվեն...»։ Կաթոլիկական յեկե-
ղեցուն եւ ուրիշ կրօնական կազմակերպութեաննե-
րին գույքերի, գանազան հիմնարկների, ձեռնարկների
եւ այլ սեփականութեաններին իրավունք եւ ապահով-
վում։ Բացի այդ, կաթոլիկական յեկեղեցուն լայնա-
մեծ միջոցներ են տրվում, համաձայն պապական աթո-
ռի եւ ալստրիական պետութեան միջի կոնկորդատի,
վորի հոդվածները «սահմանադրական վորոշումներին

նացել ու ուժեղացել է: Իտալական Փաշիզմը Հոռմի պապի հետ ամենասերտ կապ է հաստատել և ոգտվում է նրա որհնությունից, ամեն կերպ ոժանդակելով իր կողմից կաթոլիկական յեկեղեցուն: 1929 թվի պայմանագրի համաձայն Մուսոլինին Վատիկանի «պետության» վրա ճանաչեց պապի իշխանությունը: Այդ նույն պայմանագրով արամադրվում էր պապին անսահման ազդեցություն Իտալիայի դպրոցների և յերիտասարդության դաստիարակության վրա: Կաթոլիկական յեկեղեցին ել իր հերթին ազոթքներ և անում իտալական Փաշիզմի համար, ոգտադործում է իր ամբողջ ազդեցությունը Փաշիստական դիկտատուրայի արդարացման ու պաշտպանության համար:

Իտալո-հարեչական պատերազմի ժամանակ Պապն իտալական Փաշիզմին և «հոգեկան» և նյութական ոգնություն եր ցույց տալիս: Պապի ղեկավարությամբ խաւարամոլների մի ամբողջ բանակ հարեչստանում Փաշիստական ավանտյուրայի «արդարությունն» եր գովերգում, և բաւական քանակությամբ վոսկի ծախսւեց Վատիկանի նկուղներից իտալական իմպերիալիզմին ոգնելու հարեչական ժողովրդի դեմ կռիւն ու դործում:

Հիտլերյան Գերմանիայում պետական ու հասարակական կյանքը, վոչ թե սահմանադրությամբ, վոչ թե որենքով է կարգաւորվում, այլ Փաշիստական ջարդարարների կամայականությամբ: Գերմանական Փաշիզմը վոտնակոխ արեց դեմոկրատիային վերարբող ամեն մի ակնարկ, սահմանեց արյունահեղ տեռորի ռեժիմ, Ֆինանսական կապիտալի ամենառեալցիոն, իմպերիալիստական չրջանների բացահատատուրայի ռեժիմ: Գերմանական Փաշիստները վոչ չընչացրին խղճի ազատության ամեն մի նմանություն և ծառայության տակ դնելու: Կաթոլիկական յեկեղեցությունը, վորոնք վոչ թե կրոնական, այլ քաղաքական մոտիվներով են պայմանավորված, չի փոխում այն

գրությունը, ի՞նչ ֆաշիզմն ամեն կերպ ոգտադործում է կրոնն ու նրա կազմակերպությունները հեղափոխական շարժման դեմ պայքարելու համար:

Փաշխտներն ազատ մտքի ամենափոքր արտահայտումը ճնշում են, խարույկներին վրա աչրում են մարդկային մտքի հանճարեղ ստեղծագործությունները, սովերում են ստեղծված կուլտուրան, գազանային շովինիզմ են բորբոքում, հրեատեցության մեջ ուսուսական սեհարյուրակայիններին գերադանցում են, յերկրում միատիցիզմ, խավարապաշտություն ու տերտերականություն են տարածում: Այս բոլորը վորպեռ «խկական կուլտուրա» և «խկական ազատություն» է վառարանվում:

Այն կրոնական կազմակերպությունները, ի՞նչոնք Հիտլերի աստվածայնությունն են քարոզում և որհնում են «Հիտլերյան դրախտը», չտեսնված արտոնություններով ու ազդեցությամբ են ոգտվում: Փաշխտներն ամեն կերպ ամրապնդում են կրոնական կազմակերպությունների հզորությունն ու ազդեցությունը: Նրանք հին գերմանական Վոտան աստծու պաշտամունքն են տարածում, պաշտամունք, ի՞նչը նպատակ ունի պատերազմ նախապատրաստելու գենք ծառայելու և Փաշիզմի ռեակցիոն քաղաքականության գենքն է հանդիսանում: Անաստվածական, հակակրոնական պրոպագանդան դաժանորեն հալածվում է: Յեկեղեցուն՝ գրականության, կինոյի, թատրոնների ու ռադիոյի միջոցով ռեակցիոն պրոպագանդայի համար անսահմանափակ հնարավորություններ են տրված: Փաշխտները տերտերների հետ միացած աշխատավորական մասսաներին ի՞նչ միայն սանձարձակ տեռորով, կացնով համակենտրոնացման ճամբարներով ու քանտերով են ճնշում, այլև կրոնական խավարապաշտության շղթաներով: Փաշխտները ջախջախում են այն կրոնական կազմակերպությունները, ի՞նչոնք չեն ուզում Հիտլերին աստծու ներկայացուցիչը ճանաչել: Փաշխտներն ստիպում են հավատացյալներին աշխարհի

կաղմակերպություններէց զուրս գալ, դաժանորեն հալածելով այն հոգեվորականութեանը, վորը համաձայն չէ Փաշիգմի կրօնական քաղաքականութեան հետ: Հիտլերյան ջարդարարները ծաղրում են քաղաքացիներէ խղճի աղատութիւնը:

Բուրժուական դեմոկրատիայի սահմանադրութիւնը խղճի իսկական աղատութիւն չի ապահովում, Փաշիգմը բացահայտորեն ճնշում է խղճի աղատութիւնը և բռնաբարում է աշխատավոր մասսաների խիղճը: Միայն պրոլետարական պետութիւնն է կրօնական հարցի իսկական դեմոկրատական լուծումն ապահովում: Պրոլետարական պետութիւնը դեմոկրատիայի բարձրագոյն տիպն է: Միայն նա յէ իսկական դեմոկրատիա և խղճի իսկական աղատութիւնն ապահովում:

Կրօնական հարցի իսկական դեմոկրատական լուծման առաջին փորձը փարիզյան Կոմունան արեց: 1871 թվի ապրիլի 2-ի դեկրետով Կոմունան անջատեց յեկեղեցին պետութիւնէց, պաշտամունքներէ պետական բյուջէն վերացրեց և յեկեղեցական միավորութեաների անչարժ գույքն ազգային սեփականութիւն հայտարարեց:

«Կոմունան, — գրել է Մարքսը, — անմիջապէս խնամք տարավ այն մասին, վորպէսզի հոգևոր ճնշման ուժը «տերտերի իշխանութիւնը» կտարի նրանով, վոր ցրեց ու սեփականադրկեց բոլոր յեկեղեցիները, վորպէս սեփականատիրական կաղմակերպություններէ... Բոլոր ուսումնական հիմնարկները բաց ելին ժողովրդի համար ձրի և միաժամանակ աղատվեցին յեկեղեցու և պետութեան արտաքին միջամտութիւնից»¹⁾:

Փարիզյան Կոմունան չհասցրեց իր դեկրետները կյանքում անցկացնել: Հակահեղափոխական բուրժուազիան գազանային հաշվհարդար արեց փարի-

1) К. Маркс, „Гражданская война во Франции“, Архив Маркса и Энгельса, т. VIII, стр. 41.

դյան պրոլետարիատի հետ, վոչնչացրեց կոմունայի իսկական դեմոկրատական բարեփոխությունների ամեն մի հետք:

Հերոսական կոմունարների դործի շարունակողը հանդիսացավ խորհրդային պետությունը, վորը բոլշևիկյան կուսակցության ղեկավարությամբ աճել ու ամրացել է շահագործողների իշխանության տապալման հետևանքով: Պրոլետարական պետությունն աշխատավոր մասսաներին ազատեց յեկեղեցուց պետական կախում ունենալուց: Ժողկոմխորհի 1918 թ. հունվարի 23-ի դեկրետով յեկեղեցին անջատվեց պետությունից ու դպրոցը՝ յեկեղեցուց: Յեկեղեցական արարողությունները պետական և հասարակական գործողություններից վտարվեցին, դրանով իսկ վերացվեց կրոնական արարողությունների պարտադիրությունը բոլոր քաղաքացիների համար: Կրոնական արարողությունների կատարումը դարձավ կամավոր: Վերացվեց քաղաքացիների խղճի բռնությունը:

Առաջին խորհրդային Սահմանադրությունը, վորը հաստատվեց խորհուրդների Համառուսական 5-րդ համագումարում, կրոնական հարցում խղճի իսկական ազատություն հայտարարեց: Սահմանադրության 13-րդ հոդվածում ասված է. «Աշխատավորության վերաբերմամբ խղճի իսկական ազատության ապահովման նպատակով յեկեղեցին բաժանվում է պետությունից և դպրոցը՝ յեկեղեցուց, իսկ կրոնական ու հակակրոնական պրոպագանդայի ազատությունը ճանաչվում է բոլոր քաղաքացիների վերաբերմամբ»: Խորհրդային հանրապետության մեջ խղճի ազատությունը ոեալ կերպով ապահովվում է նրանով, վոր յեկեղեցին անջատված է պետությունից, զրկվում է պետական ոգևորությունից ու նրանով, վոր քաղաքացիների վերանուրափումը դավանության ու հակակրոնական պրոպագանդայի ազատություն է ճանաչվում: Բուրժուական սահմանադրություններից վոչ մեկում հակակրոնական պրոպագանդայի ազատություն չի սահմանված:

Մինչդեռ, առանց ինչ կրոնից ուղղում ե լինի, հրաժարվելու ազատության, և առանց հակակրոնական համոզմունքների պրոպագանդայի ազատության, չի կարող լինել նաև՝ խղճի ազատություն։ Ինչ խղճի ազատություն կարող ե լինել, յերբ պետությունը կրոնական խաղաղապաշտության պրոպագանդային ոժանդակում ե, յեթե նա քաղաքացիներից վորևե կրոնի պարտադիր պատկանելիություն ե պահանջում ու ճնշում ե հակակրոնական պրոպագանդան։

1929 թվի մայիսին Խորհուրդների Համառուսական 14-րդ համագումարում ՌԽՍՖՅ-ի սահմանադրության խղճի ազատության մասին հոդվածի խմբագրությունը ձևափոխվեց։ Կրոնական պրոպագանդայի ազատության փոխարեն, քաղաքացիների վերաբերմամբ դավանության ազատություն ճանաչվեց։ Այդ փոփոխությունն արդյունք եր այն բանի, վոր յեկեղեցականները չափազանց լայն ձևով բացատրելով կրոնական պրոպագանդայի ազատությունը, անբեկասարար բնակչությանը, նամանավանդ յերիտասարդությանն ու յերեխաներին, կրոնական նախապաշարմունքներ եյին պատվաստում և կրոնական պրոպագանդայի դրոշի տակ հակախորհրդային պրոպագանդա եյին մղում։ Վոչ մի չափով չսահմանափակելով խղճի ազատությունը, այդ փոփոխությունը ճշգրտեց խղճի ազատության հարցը։ Ստալինյան Սահմանադրությունն այդ հարցում լրիվ պարզություն ե մըտցնում։

Սահմանադրության 124-րդ հոդվածը հայտարարում ե. «Քաղաքացիների համար խղճի ազատություն ապահովելու նպատակով յեկեղեցին ԽՍՀՄ-ում բաժանված ե պետությունից և դպրոցը՝ յեկեղեցուց։ Կրոնական պաշտամունքների կատարման ազատությունը և հակակրոնական պրոպագանդայի ազատությունը ճանաչվում ե բոլոր քաղաքացիների համար»։

ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացի կարող

ե դավանել ուզած կրօնը: Յեկեղեցին բաժանված է պետությունից: Հավատքի գործերում վոչ մի ստիպողականություն չի թույլատրվում վոչ իշխանության մարմինների կողմից, վոչ ել կրոնական կազմակերպությունների կողմից: Կրոնական պաշտամունքների սպասավորները քաղաքացիներին այս կամ այն դավանանքը փաթաթել և նամանավանդ կրօնով քողարկվելով հակախորհրդային պրոպագանդա տանել, չեն կարող: Կրոնական պաշտամունքների կատարման ազատությունը, ինչպես և հակակրոնական պրոպագանդայի ազատությունը ճանաչվում է Սահմանադրությամբ:

Պետությունը վոչ մի կրոնի նախապատվություն և ոժանդակություն չի ցույց տալիս և վոչ մի դավանություն չի ճնշվում: ԽՍՀՄ-ում «հավատքը հալածվելու» մասին յեղած ամեն տեսակի առասպելները կոպիտ հակախորհրդային բամբասանքներ են հանդիսանում: Կուսակցության ծրագրում ու կուսակցական համագումարների վորոշումներում մատնանշվում է, վոր անհրաժեշտ է խնամքով խուսափել հավատացյալների զղացմունքներն ամեն կերպ վիրավորելուց, վորը սոսկ դեպի կրոնական Փանատիզմի ամրացումն է տանում: Կուսակցությունը խիստ ձգում եր այն յեռանդուն աղմինխտրատորներին, վորոնք տրամադրվել եյին վարչական միջոցներով վերջ դնել կրոնին: Հայտնի յե, վոր յեկեղեցու փակումը, ըստ խորհրդային որենքների, կարող է կատարվել միայն բնակչության մեծամասնության վորոշումով: Առանց բնակչության պարզ արտահայտված ցանկության իշխանության մարմինները թույլ չեն տալիս յեկեղեցիներ փակել: Կրոնական հավատքի գործերում վորեւ բռնություն հիմնովին կերպով հակասում է Մարքսիզմի-Լենինիզմի ուսմունքին: Բոլշեվիկյան կուսակցությունը ձգտում է կրոնական նախապաշարմունքների վերացմանը, սակայն նա համոզված է, վոր կրոնը բռնությամբ չի կարելի արմատախիլ անել: Կրոնն իր

արմատներն ունի հասարակական կյանքում: Շահագործողական հասարակության մեջ կրոնի հիմքը, արմատը, արտաքին բնության ու դասակարգային հարևատահարման կողմից մարդկանց ճնշվածությունն էր հանդիսանում: Անհնար է կրոնը հաղթահարել առանց մարդը մարդուն շահագործելը մոռնալու:

Կրոնականության անկումը, հակակրոնական պրոպագանդայի հաջողությունները և անասովածության աճը ԽՍՀՄ-ում հենց նրանով է բացատրվում, վոր մեր յերկրում հաղթանակեց սոցիալիզմը, պորտածույծ դասակարգերը մոռնալիցին, մարդը-մարդուն շահագործելը գոյություն չունի, արմատապես լավացել է աշխատավորության նյութական դրությունը, անհավասար է նրա կուլտուրական մակարդակը: Կրոնի արմատներն արմատահան անելու միջոցով, կրոնական հավատքի նկատմամբ առանց վորևէ բռնություն գործադրելու ազդաբնակչության լայն մասսաները սոցիալիստական շինարարության ակտիվ աշխատանքի ներգրավելու միջոցով, գիտական հասկացողությունների լայն պրոպագանդի, մասնավորապես հակակրոնական պրոպագանդի ողնությամբ, կուսակցությանը հաջողվեց տասնյակ միլիոնավոր աշխատավոր մասսաներին խելի կրոնի հակահեղափոխական ազդեցությունից:

Ստալինյան Սահմանադրությունը, խղճի ազատություն յերաշխսվորելով, դաշնության ազատություն է ապահովում: Հակակրոնական պրոպագանդայի ժամանակ պետք է բացատրել, վոր կրոնական համոզումների նկատմամբ բռնությունը, վորը բնորոշ է բուրժուական պետությունների և հատկապես Փաշիգմի համար, խորհրդային պետության քաղաքականությանը չի համապատասխանում:

Խորհուրդների Արտակարգ 8-րդ համագումարում բնկ. ՍՏՍԼԻՆԸ Սահմանադրության նախագծի 124-րդ հոդվածին վերաբերող ուղղման առթիվ մատնանչեց, վոր կրոնական արարողությունների կատարման արգելումը չի համապատասխանում մեր Սահմանադրության

վողուն: «Այնուհետև — ասում է ընկեր ՍՏԱԼԻՆԸ — դալիս է Սահմանադրության նախագծի 124-րդ հոդվածի վերաբերյալ մի ուղղում, վորը պահանջում է փոփոխել այդ հոդվածն այն ուղղությամբ, վորպեսզի արդելի կրոնական ծեսերի կատարումը: Յես կարծում եմ, վոր այս ուղղումը հարկավոր է մերժել՝ վորպես մեր Սահմանադրության վողուն չհամապատասխանող»¹⁾:

Սակայն կրոնական պաշտամունքի կատարման ադատության հարցի բացատրությունը չի սպառում խղճի ադատության հարցը: Դավանությունների ադատություն ճանաչելով հանդերձ, խորհրդային պետությունը չի կարող հաշտվել կրոնական նախապաշարմունքների հետ:

Պրոլետարական պետության քաղաքականությունը կրոնական հարցում լիովին բղիթում է բանվորական կուսակցության դեպի կրոնն ունեցած վերաբերմունքի մասին Մարքսիստական-լենինյան ուսմունքից: Մարքսիզմ-լենինիզմը սովորեցնում է, վոր կրոնը ժողովրդի սիրտ-լենինիզմը սովորեցնում է, վոր կրոններն ու յեկեղեցի-ոսկիումն է, վոր «արդի բոլոր կրոններն ու յեկեղեցիները բուրժուական դեակցիայի մարմիններ են, վորոնք ծառայում են շահագործման պաշտպանությանն ու թառայում են շահագործման պաշտպանությանն ու թառայում են շահագործման պաշտպանությանն ու թառայում են շահագործման պաշտպանությանն»:

Բուլեվիկյան կուսակցությունը դասակարգին չմեղեցնում: Բուլեվիկյան կուսակցությունն իր ձեվավորման առաջին քայլերից յեկեղեցին պետությունից բաժանելու պահանջ առաջադրեց:

Սակայն, պահանջելով յեկեղեցու պետությունից լիակատար բաժանումը, Լենինը մատնանշում էր, վոր պրոլետարական կուսակցության նկատմամբ կրոնը մասնավոր գործ չէ, ինչպես այդ հռչակում էին սոցիալ-դեմոկրատիայի ոսկորոտունիստական առաջնորդները: Կուսակցությունը չի կարող կրոնական խավարները: Կուսակցությունը չի կարող կրոնական խավարները: Կուսակցությունը չի կարող կրոնական խավարները: Կուսակցությունը չի կարող կրոնական խավարները:

1) Ի. Ստալին, «ՍՏՄ Սահմանադրության նախագծի մասին», Կուսհրատ, 1936 թ., էջ 42—43:

նը հակադրոնական պրոպագանդա յե կազմակերպում, պայքար և մղում կրոնի ռեակցիոն ազդեցության դեմ: «Մենք, — ասում և Լենինը, — պահանջում ենք յեկեղեցու լիակատար անջատումը պետությունից, վորպեսզի պայքարենք կրոնական մշտելի դեմ զուտ գաղափարական ու միմիայն գաղափարական գեներով, մեր մամուլով, մեր խոսքի միջոցով»¹⁾:

Ընկեր Ստալինը դեռ 1913 թվին կրոնի հարցի մասին բողոքական դիրքի բացառիկ պարզորոշ բացատրություն տվեց: Նա մատնանշում էր, վոր կուսակցության ծրագիրն իր մեջ դավանության ազատության մասին կետ և պարունակում: Համաձայն այդ կետի մարդկանց ամեն մի խումբ կարող և դավանել ցանկացած կրոնը. կաթոլիկություն, ուղղափառություն և այլն: Կուսակցությունը կպայքարի ամեն տեսակի կրոնական ռեակցիաների դեմ, ուղղափառներին, կաթոլիկներին, բողոքականներին հալածելու դեմ: Սակայն այս նշանակում և վոր կաթոլիկությունը, բողոքականությունը և այլն... կուսակցության ծրագրին չեն հակասում: Վոչ, չի նշանակում: «Սոցիալ-դեմոկրատիան, — գրում էր ընկեր Ստալինը, — միշտ բողոքելու յե կաթոլիկությունն ու բողոքականությունը հալածելու դեմ, նա միշտ պաշտպանելու յե ազգերի իրավունքը՝ դավանելու ցանկացած կրոնը, բայց նա, միևնույն ժամանակ, յեկեղեցի պրոլետարիատի ճիշտ ըմբռնված շահերից, ագիտացիա յե մղելու թե կաթոլիկության, թե բողոքականության և թե ուղղափառության դեմ՝ նրա համար, վորպեսզի սոցիալիստական աշխարհայացքի հաղթանակն ապահովի»²⁾:

Խորհրդային Միության մեջ խղճի ազատության հարցը Լենինի և Ստալինի ցուցմունքներին ճիշտ համապատասխան և լուծվում: Ստալինյան Սահմանա-

¹⁾ Ленин, Соч., том VIII стр. 421.

²⁾ И. Сталин, „Марксизм и национально-колониальный вопрос“, стр. 39, изд. 1934 года.

դրությունը, կրօնական պաշտամունքի կատարման ա-
ղատություն ճանաչելով, յուրաքանչյուր քաղաքացուն
իրավունք և տալիս վոչ միայն անհատական լինելու, վոչ
մի կրօն չդաւանելու, այլև պայքար մղելու ամեն
ախտակ կրօնի դեմ, անարդել հակակրօնական պրոպա-
գանդա մղելու: Հակակրօնական պրոպագանդայի ժա-
մանակ անհրաժեշտ և բացատրել և ամբողջ ուժով չեչ-
տել, վոր խորհրդային պետությունը վոչ թե նրա հա-
մար և ճանաչում կրօնական ծեսերի կատարման ազա-
տությունը, վոր ինքն անվնաս և համարում դրանք,
վոր ինքն անտարբեր և վերաբերվում այդ ծեսերին,
այլ նրա համար, վոր նա յուրաքանչյուր քաղաքացուն
իրեն և թողնում վորոչելու իր վերաբերմունքի հարցը
դեպի կրօնը:

1927 թվին առաջին ամերիկյան բանվորական
պատվիրակության հետ ունեցած զրույցում ընկեր
Ստալինը հայտարարեց, թե կուսակցությունը չի կա-
րող չեղփել լինել կրօնի նկատմամբ:

«Մենք պրոպագանդա չենք մղում ու պրոպագանդա
չենք մղելու կրօնական նախադաշարմունքների դեմ:
Յերկրի որենադրությունն այնպես և, վոր ամեն մի
քաղաքացի իրավունք ունի դաւանելու իր ցանկացած
կրօնը: Դա յուրաքանչյուրի խղճի գործն է: Հենց այս
պատճառով և, վոր մենք կիրառել ենք յեկեղեցու բա-
ժանումը պետությունից: Բայց կիրառելով յեկեղեցու
բաժանումը պետությունից ու դաւանանքի ազատու-
թյուն հռչակելով՝ մենք դեռ հետ մեկտեղ յուրաքան-
չյուր քաղաքացու իրավունք ենք վերադառնել համոզե-
լու միջոցով, պրոպագանդայի ու ագիտացիայի միջո-
ցով պայքարելու այս կամ այն կրօնի դեմ, ամեն մի
կրօնի դեմ»¹⁾:

Մինչդեռ մեր պրոպագանդիստները, բացատրելով
խղճի ազատության հարցը, հաճախ սահմանափակվում
են ցույց տալով այն, վոր Սահմանադրությունը կրո-

1) И. Сталин. „Вопросы Ленинизма“, изд. 10-е, стр. 192.

նական պաշտամունքի կատարման ազատութիւնն և ապահովում և հարկավոր չափով չեն շեշտում այն բանը, Վոր կուսակցութիւնն ու խորհրդային պետութիւնը չեն կարող անտարբեր վերաբերվել կրօնական սնահամատությանը, Վոր Սահմանադրութիւնը հակակրօնական պրոպագանդայի ազատութիւնն և յերաշխախորում:

Հասկանալի չէ, Վոր յեկեղեցականները Սահմանադրութիւնն իրենց ուզածի պէս «մեկնարանելով», Վոր միայն հակակրօնական պրոպագանդայի ազատության հարցին չեն մոտենում, այլ և ձգտում են Սահմանադրութիւնը պատկերացնել Վորպէս կուսակցության և խորհրդային պետության քաղաքականության չըջադարձ՝ կրօնի նկատմամբ, Վորպէս խորհրդային իշխանության հաշտութիւն կրօնական նախադաշարումների հետ:

Լենինգրադի մարզի Ակուլովսկի շրջանում տերտերները «բացատրել» են, Վոր Սահմանադրության 124-րդ հոդովածը, իբր թէ վկայում է այն մասին, Վոր «խորհրդային քաղաքացիները հաշտվել են աստծու հետ»:

Իվանովսկի մարզի Կուրովսկի շրջանի Միսցեվե գյուղում յեկեղեցականները ներշնչել էին Դորոխովյան խմբակի Փարբիկի բանվորներին, թէ Սահմանադրության մեջ «ավետարանական շատ բան կա, և այդ պատճառով հարկավոր է համատաքայներին Խորհուրդներում ընտրել, Վորովհետեւ նրանք յերկտակ կը պահպանեն Սահմանադրութիւնը»:

Մոսկվայի մարզի Ուխտոմսկի շրջանի Կոտելնիկի գյուղում տերտերն ու յեկեղեցու յերեցփոխը համատաքայներին «բացատրում են», թէ «աստված խելքի բերեց բոլշեւիկներին, նրանք այժմ ուշքի յեն յեկել, ուրեմն պատրաստվենք Խորհուրդների ընտրութիւններին և ընտրենք մեր համատաքայլ մարդկանց»:

Ի՞նչի վրա յեն հիմնված խորհրդային իշխանության կրօնի հետ հաշտության մասին տերտերական

հորինվածքները: Այդ հորինվածքների համար վոչ մի
ռեալ հիմքեր, իհարկե, չկան: Այդ հորինվածքները
Ստալինյան Սահմանադրութեան աղավաղված մեկնա-
բանութեամբ են հիմնավորվում: Յեկեղեցականները
խորհրդային պետութեան կրօնի հետ հաշտութեան
հաստատելն առաջին հերթին հիմնավորում են նրանով,
վոր նոր Սահմանադրութեանը կրօնական պաշտամուն-
քի կատարման ազատութեան ե ճանաչում: Բայց չե՞
վոր նախկին սահմանադրութեան մեջ ել եր դավանու-
թեան ազատութեան ճանաչված: Չե՞ վոր Սահմանա-
դրութեանը նաև հակակրօնական պրոպագանդայի ա-
զատութեան ե ճանաչում բոլոր քաղաքացիների հա-
մար, հետեւաբար խորհրդային իշխանութեան վոչ մի
հաշտութեան չկա կրօնի հետ ե չի կարող լինել:

Յեկեղեցականների խորհրդային իշխանութեան
կրօնի հետ հաշտութեան մասին իրենց հորինվածքների
մյուս ապացույցն ալն ե, վոր նրանք մեջ են բերում
ալն, թե ըստ նոր Սահմանադրութեան տերաթերներն
ընտրական իրավունքեր են տրված, վորոնցից առաջ-
ներում նրանք զուրկ ելին:

Գորկու յերկրի Կովերնինսկի շրջանում Սվիզի
գյուղի տերաթերն իր քարոզում հաւատացյալներին
հայտարարեց. «Յեղբայրներ, Ամբողջ աշխարհի հա-
մար յերջանիկ որեր են յեկել: Ո՞վ ելի յես առաջնե-
մար յերջանիկ որեր են յեկել: Ամենավերջին մարզն ելի: Իսկ
բում: Չայնազուրկ ելի: Ամենավերջին մարզն ելի: Իսկ
այժմ ինձ ել են ազատութեան տվել, ինձ ել են իմ
հուրդ կանչում»:

Պարզ ե, վոր յեկեղեցականների ալս «ապացույցն»
ել վոչ մի հիմք չունի:

Պաշտամունքի սոցասավորներին անցյալում ընտրա-
կան իրավունքներից զրկելը, չեր նշանակում իրի ա-
թեան սահմանափակում կամ կրօնական հաւատքի ճըն-
թեան սահմանափակում եր դասակարգային
չում: Այդ զրկումը բղխում եր դասակարգային
պայքարի պայմաններից, շահագործող դասակարգերի
անհիման անհրաժեշտութեանից, վորոնք վորձ ելին ա-
նում տապալել խորհրդային իշխանութեանը ե վերա-

կանգնել չահագործողական հասարակարդը: Սահմանադրությունն անաշխատ չահագործող տարրերին, կապիտալիստական կարգի մոլի պաշտպաններին ընտրական իրավունքներից զրկել էր նրա համար, վերջինս զգուշացնի չահագործող դասակարգերի պայքարը խորհրդային իշխանության դեմ, սոցիալիզմի դեմ: Յեկեղեցին ու կրոնը դարերով սրբադրժուժ են լին չահագործողական հասարակարդը, պաշտամունքի սպասավորները միշտ ել անաշխատ յեկամուտով են ապրել և կապիտալի շահերին պաշտպան են կանգնել: Մեծ պրոլետարական հեղափոխության շնորհիվ զրկվելով հսկայական հարստություններից ու պետական ու ժանդարմությունից, չահագործողներին իշխանության տապալման հետ մեկ-տեղ կորցնելով արտոնյալ դրությունն ու քաղաքական հզորությունը՝ պաշտամունքի սպասավորներն իրենց ճնշող մեծամասնությամբ խորհրդային Միության դեմ դուրս յեկան: Հեղափոխությունից հետո կրոնական կազմակերպությունները թշնամական վերաբերմունք հայտնաբերեցին դեպի սոցիալիստական շինարարությունը և իրենց նվիրվածությունն արտահայտեցին դեպի հին կարգը, ստրկության ու չահագործման կարգը: Ահա թե ինչու պաշտամունքի սպասավորները զրկված էին ընտրական իրավունքներից:

Այժմ, յերբ չահագործող դասակարգերը վոչնչացված են, յերբ սոցիալիզմը վերջնականապես և անվերադարձ կերպով հաղթանակել է, յերբ բանվոր դասական մեծամասնությամբ կոլտնտեսականներ, սոցիալիզմի ակտիվ կառուցողներ են դառել, այժմ հնարավոր է դառել ընտրություններն ընդհանուր դարձնել: Պաշտամունքի սպասավորներն ևս ստացան ընտրական իրավունք:

Հետևաբար, անհեթեթություն է մտածել, թե հոգեվորականությանն ընտրական իրավունքներ տալը կուսակցության կրոնի նկատմամբ փոխած քաղաքա-

կանության արդյունք ե: Հոգեվորականության նկատմամբ ընտրական իրավունքների սահմանափակումները վերացնելով, պետությունն ամենեվին ել չի ընդունում, թե կրոնն ավելի քիչ վնասակար ե դառել, թե կրոնական նախապաշարմունքները համատեղելի չեն սոցիալիզմի հետ: Կրոնական նախապաշարմունքները յեղել են և մնում են, սոցիալիզմին թշնամի: Թշնամի չեն նաե գիտությանն ու կուլտուրային: Իհարկէ, այժմ, յերբ սոցիալիզմը հաղթանակել ե, յերբ աշխատավոր մասսաները սարի պես կանգնած են սոցիալիստական կարգերի համար, յեկեղեցականները գունավորում են իրենց կերպարանքը: Նրանք դեմ չեն ընդունելու թե սոցիալիզմը համատեղելի չե կրոնի հետ, նրանք անգամ փորձում են իրենց ամենատառջին սոցիալիստներ պատկերացնել:

Իմանովսկի մարզի Կուրովսկի շրջանի Բուդոռոգսկ գյուղում տիրացու Սպիրլովը հավատացնում ե հավատացյալներին, թե Քրիստոսը կոմունիստ ե, և բոլոր նրանք, ովքեր նրա ուսմունքին հետևում են, նրանք իսկական կոմունիստներ են, հետևմաբար խորհուրդներում միայն հավատացյալներին պետք ե ընտրել:

Պարզ ե, վոր քրիստոնեությունը կոմունիստական ուսմունք, իսկ տերտերներին սոցիալիստներ պատկերացնելու փորձերը, ռեակցիոն դատարկախոսություն են հանդիսանում այն հաշվով, վորպեսզի տերտերական ցանցերում պահեն հավատացյալ աշխատավորական հաւատական հակադրությունը, վորը համոզվել ե սոցիալիստական հասարակարգի առավելություններում ու ատում ե սոցիալիզմի թշնամիներին:

Սակայն սխալ կլիներ աչքերը փակել և այդ տերտերական դատարկախոսության մոտով անցնել, համարելով այն ուշադրության վող արժանի: Հակակրոնական պրոպագանդան պետք ե մերկացնի այդ դատարկախոսությունը, ցույց տա սոցիալիզմի ու կրոնի արմատական հակադրությունը, բաց անի գիտական աշխատական հակադրության անհաշտելիությունը կրոնական նախապաշարմունքների հետ:

Հետեւյալ հարցը, վորն առաջ է դալիս Սահմանադրութեան և ընտրական որենքի բացատրութեան կապակցութեամբ, — դա այն է, թե կարող են արժեք կրոնական կազմակերպութիւնները թեկնածուներ առաջադրել աշխատավորութեան Խորհուրդներում: Յեկեղեցականները բացատրում են, թե իհարկէ, կրոնական կազմակերպութիւններն իրավունք ունեն թեկնածուներ առաջադրելու և վոչ միայն բացատրում են, վորոչ տեղերում նույնիսկ արդեն իրենց թեկադրկայններին վորպէս թեկնածուներ են առաջադրում Խորհուրդներում:

Իմանովսկի մարզի Կուրովսկի շրջանի Զապոնորյե գյուղում յեկեղեցական ակտիվիստները շրջել են ամանում ու ագիտացիա յեն տարել տերտերին շրջանային Խորհուրդ առաջադրելու համար: «Նոր տերտերը, — ասում էյին նրանք, — և գլխով է, և ընդունակ, նա հատաացյալներին և անհավատներին կարող է հարգել»:

Վելիկո-Ուստյուգսկի շրջանի Շչեկինսկի գյուղխորհրդում յեկեղեցականները վորոշել էյին փորձել իրենց ուժերն ու Խորհրդի գալիք ընտրութիւնների «փորձ» անցկացնել: Այդ նպատակով նրանք կոլտնտեսականներին համոզել էյին՝ Լիտվինովի անվան կոլխոզի նախագահին վերընտրելու: Ընտրութիւնների արդյունքն այն յեղով, վոր սաղմոսասացը կոլտնտեսութեան նախագահ դարձավ:

Հակակրոնական պրոպագանդայում անհրաժեշտ է բացատրել, վոր կրոնական կազմակերպութիւնները Խորհուրդներում իրենց թեկնածուներն առաջադրելու իրավունք չունեն և հասկանալի ձեւով բնակչությանը, մանավանդ հավատացյալներին, բացատրել, թե ինչու կրոնական կազմակերպութիւններին այդ իրավունքը չի տրուում:

Ընտրական որենքում թեկնածուների առաջադրման կարգի մասին ասված է հետեւյալը. «Հոդ. 56. ԽՍՀՄ Գերագույն Խորհրդի թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքը ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրութեան 141-րդ հոդովածի

Հիման վրա ապահովվում է աշխատավորների հասարակական կազմակերպությունների և ընկերությունների կոապերատիվ տեսակի կազմակերպությունների, արհեստակցական միությունների, կոպերատիվների, յերիտասարդություն կազմակերպությունների, կուլտուրական ընկերությունների և այլ կազմակերպությունների համար, վրրոնք գրանցված են որենքով սահմանված կարգով»:

յությամբ կրօնական կազմակերպությունները թշնամի յեն աշխատավորության շահերին: Պատմության ամբողջ ընթացքում կրօնական կազմակերպությունների հակաժողովրդական բնույթը նրանց նպատակներով ու պրոպագանդայով, նրանց ղեկավարութեամբ ու նրանց ղեկավարին քաղաքական գործունեյութեամբ և վորոշվում:

Վորոնք են կրօնական կազմակերպությունների նպատակներն ու պրոպագանդան: Դա անդրդերեզմանյան արքայության քարոզն է, հանուն յերկնային աղատության՝ յերկրային կյանքի բարելավման համար մղվող պայքարից հրաժարվելու քարոզն է: Ո՞ւմն և ոգտակար և ումն և վնասակար այդ քարոզը:

Նա ոգտավետ և շահագործողներին, վորոնք մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը մեր յերկրում տիրապետում էին, իսկ բուրժուական յերկրներում այժմ եւ տիրապետում են կյանքի բոլոր բարիքներին, նա նրանց ոգտավետ և նրանով, վոր ոգնում և իրենց ժողովրդական մասսաներին ստրկության ու յւաւարի մեջ պահելու գործում: Այդ քարոզը վնասակար և աշխատավորությանը, վորովհետեւ նրանց կենսական շահերը սոցիալիզմի հետադա հաջողությունների համար, յերջանիկ կյանք կառուցելու համար մղվող պայքարումն են գտնվում, իսկ կրօնական քարոզը խանգարում և այդ պայքարին և սոցիալիզմի թշնամիներին գենքն և հանդիսանում:

Ինչ՞պիսին ք կրօնական կազմակերպությունների ղեկավարությունը: Այդ կազմակերպության գլխին կանգնած են տերաւերներն ու աղանդավորական քարոզիչները, այդ կազմակերպությունների ղեկավարները աշխատավորությանը թշնամի տարեր են: Պարզ և, վոր կրօնական կազմակերպությունների ղեկավարությունը չի կարող աշխատավորության շահերի մասին մտածել, պարզ և, վոր նա տարել ու տանում և աշխատավորության շահերին հակադիր գիծը:

Ինչ՞պես եր մինչև ներկա ժամանակը կրօնական

կաղմակերպությունների քաղաքական գործունեյությունն ու գերը: Հայտնի յե, վոր կրօնական կաղմակերպությունները միշտ եւ ծառայում եյին շահագործողների շահերին, ժողովրդի հեղափոխական, ազատագրական շարժման դեմ եյին պայքարում, գիտության ու կուլտուրայի թշնամիներ եյին: Բաւական է մեջ բերել յեկեղեցու և բոլոր կրօնական կաղմակերպությունների հակահեղափոխական դերը 1905 թ. հեղափոխության ժամանակ, Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխության ու քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ, գյուղատնտեսության ինդուստրացման ու կոլլեկտիւացման շրջանում, վորպեսզի ապացուցենք կրօնական կաղմակերպությունների հակաժողովրդական, ռեակցիոն եյությունը:

Հետեւաբար կրօնական կաղմակերպությունները աշխատավորության կաղմակերպություններ չեն հանդիսանում, չնայած վոր նրանց կաղմի մեջ մտնում են և աշխատավոր հավատացյալներ: Կրօնական միությունները աշխատավորության կաղմակերպությունների իրավունքներ, մասնավորապես, Խորհուրդներում թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքներ չունեն:

Այս բոլորը հարկավոր է լայնորեն բացատրել բնակչությանը և, հատկապես, հավատացյալներին: Հակակրօնական պրոպագանդում հարկավոր է բացատրել, թե կրօնական միությունները գոյություն ունեն միայն կրօնական ծեսեր կատարելու համար, վոր նրանք վոչ մի ուրիշ ֆունկցիաներ չպետք և յուրացրեն:

Յուրաքանչյուր հավատացյալի անհրաժեշտ է բացատրել, վոր, յեթե կրօնական կաղմակերպությունները Խորհուրդներում թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքներ չունեն, ապա դա չի նշանակում, թե հավատացյալները, վորպես Խորհրդային Միության քաղաքացիներ, չեն կարող ակտիւ մասնակցություն ունենալ թեկնածուների առաջադրմանը: Վորպես իրավահավասար քաղաքացիներ նրանք կարող են և

պետք է մասնակցեն թեկնածուներին առաջադրմանը՝
այն կազմակերպությունների միջոցով, վերոնց ան-
դամներն են հանդիսանում և վերոնց թեկնածուներն ա-
ռաջադրելու իրավունքն ունենում, այսինքն, արհմիութե-
նական, կոոպերատիվ և ուրիշ կազմակերպու-
թյունների միջոցով: Հավատացյալներն անհավատնե-
րի հետ միասին կարող են անմիջականորեն թեկնա-
ծուներ առաջադրել բանվորների, կոլտնտեսականնե-
րի, ծառայողների և կարմիր բանակայինների ժո-
ղովներում ըստ ձեռնարկությունների, կոլտնտեսու-
թյունների, հիմնարկությունների և գինավորական մա-
սերի:

Ընտրական որենքում ասված է՝ «Հոդ. 57. Թեկ-
նածու առաջադրելու իրավունքն իրականացնում են
աշխատավորների հասարակական կազմակերպություն-
ների և ընկերությունների ինչպես կենտրոնական որ-
գանները, նույնպես և նրանց հանրապետական, յեթ-
կըրային, մարզային ու շրջանային որգանները, հա-
վասարապես և բանվորների ու ծառայողների ընդհա-
նուր ժողովները ձեռնարկություններում, կարմիր բա-
նակայինների ընդհանուր ժողովները դորամասերում,
ինչպես և գյուղացիների ընդհանուր ժողովները—
կոլտնտեսություններում, խորհանտեսությունների
բանվորների ու ծառայողների ընդհանուր ժողովները —
խորհանտեսություններում»:

ԽՍՀՄ-ի ընտրական սիստեմն աշխարհում ամենա-
դեմոկրատիկ սիստեմն է: Ինչպես անհավատները,
այնպես ել հավատացյալներն անկախ իրենց դավա-
նանքից ամենադեմոկրատիկ ընտրական իրավունքնե-
րով են ոգտվում:

Բոլշևիկյան կուսակցությունն ու խորհրդային
պետությունը դեմ են դուրս գալիս բնակչությանն
ըստ հավատացյալների կամ անհավատների բաժանմա-
նը, ինչպես մեկի, նույնպես և մյուսի քաղաքական ի-
րավունքների ճնշմանը: Միայն ժողովրդի թշնամիներ-
րին է ձեռնադր աշխատավորությանը հավատացյալ-

ների կամ անհավատների բաժանելը, իսկ մեր ուժը միության մեջ է, բոլոր աշխատավորների յեղբայրական միության մեջ՝ անկախ դավանությունից և ազգությունից:

Ընտրություններին մասնակցելու յեն ԽՍՀՄ-ի լրոր քաղաքացիները, մասնակցելու յեն և տերտերները: Սակայն այդ չի նշանակում, թե մենք տերտերական բթացման դեմ պայքարելուց, հոգեվորականության ոեակցիոն դերի մերկացումից հրաժարվում ենք: Ընդհակառակը՝ ընտրությունների նախապատրաստման և անցկացման շրջանում մենք պետք է ուժեղացնենք պայքարը կրոնական նախապաշարմունքների դեմ, պայքարը յեկեղեցական — աղանդավորական դեկավաների ոեակցիոն ազդեցության դեմ:

Հակակրոնական աշխատանքն — այն միջոցն է, վորը պետք է մերկացնի թշնամական մարդկանց, ընտրությունների ժամանակ փակի նրանց մուտքը դեպի Խորհուրդները: Հակակրոնական պրոպագանդան, վորպես այդ ագիտացիոն աշխատանքի բաղադրիչ մասը, այնպես պետք է դրվի, վորպեսզի ժողովուրդը տերտերական — աղանդավորական լազերից թշնամի մարդկանց բաց չթողնի դեպի խորհուրդները:

Ամբողջ պատմության փորձի վրա, այսօրվա փաստերի վրա պետք է հավատացյալներին ապացուցել, վոր տերտերական — աղանդավորական թեվարկյալները չեն կարող յեվ չեն պաշտպանի աշխատավորության շահերը, յեթե նրանք անգամ Խորհուրդները մտնեն: Տերտերները դարերով ծառայել են շահադործողներին: Տերտերները չեն կարող աշխատավորության շահերի համար, սոցիալիզմի համար պայքարել:

Իհարկե, այժմ յերկեղեցականներն իրենց հասարակական են ձեվացնում, աշխատում են մասնաներին հարմարվել, իրենց խորհրդային իշխանության կողմնակիցներ, աշխատավորության պաշտպաններ ցույց տալ: Այսպես, որինակ, «Ուրալսկիյ ռաբոչիյ» թերթը 1937 թ. հուլիսի 8-ի համարում հայտնում է. «Նիժնի

Սերգեյով Երկեղեցականները խորհուրդների ընտրութեան ակտիվ նախապատրաստութեան են ծափալում: Նրանք փորձում են հասարակական աշխատանքում իրենց ակտիվիստներ ձեռնարկել: Աշխատավորների հետ զրուցելով, տերտերը չէր մոռանում հարցնելու, թե ինչպէս և քաղաքացիին ընտրութեաններին պատրաստվում՝ նոր սահմանադրութեան համաձայն, ինչպէս և նա կատարել էր պարտավորութեանները պետութեան հանդեպ յեւ աշխն»:

Պարզ է, փոքր տերտերների նման խորամանկութեաններն ամբողջովին յերկերեսանիութեան են հանդիսանում ու չեն կարող ապացույց լինել այն բանի, թե տերտերները աշխատավորութեան շահերի համար են հոգում: Տերտերների այդ բոլոր խորամանկութեաններն անհրաժեշտ և ջախջախելի, ցույց տալ նրանց իսկական հակառակորդական ելութեանը:

Մարտնչող անստաբիլիտետների Միութեան կազմակերպութեանները պետք է ամենալայն հակակրօնական պրոպագանդա ծավալեն ու կազմակերպչորեն բազմակողմանի մասսայական աշխատանքի հիման վրա աճեն ու ամրանան: Յերկրի ամբողջ ազգայնակցութեանը և հատկապէս բնակչութեան հալածող մասը պետք է ընդգրկվի բացառական հակակրօնական աշխատանքով: Մեր յերկրում վոչ մի քաղաքացի չպետք է լինի, վորը չիմանա Ստալինյան Սահմանադրութեան և մեր ընտրական օրենքի բովանդակութեանը, վոչ մի քաղաքացի, վորն այդ բովանդակութեան կեկնարանումը թշնամական ձեռքից ստացած լինի: Խորհուրդների ընտրութեաններն անց են կացվելու ըստ ընտրական ոկրուդների և չրջանների, և վոչ թե ըստ ձեռնարկութեանների յեւ հիմնարկութեանների: Այդ կապակցութեամբ հատկապէս մեծ աշխատանք է պահանջվում նաեւ ձեռնարկութեանների և հիմնարկութեանների պատերից դուրս, ընտրական չրջաններում: Կոլեկտիվ և անհատական զեկուցումներով ու զրույցներով պետք է ընդգրկվի

ամբողջ բնակչությունը. նամանավանդ այսպես կոչ-
վող անկազմակերպ բնակչությանը — տնային տնտե-
սուհիները, խնամքի տակ ապրողները և այլն: Բնակ-
չության այդ մասի միջև հակակրոնական պրոպագան-
դան առանձնապես հարկավոր է, քանի վոր յեկեղեցա-
կաններն այդ մասի մեջ է, վոր ամենից հաճախ դոր-
ծում են:

Խորհուրդների ընտրությունների նախապատրաս-
տությունը հակակրոնական աշխատանքի հիմնական
բովանդակությունն է տվյալ ետապում: Հակակրոնա-
կան պրոպագանդային պետք է իսկական բոլշևիկյան
թափ հաղորդել: Ժողովրդի թշնամիներին, վորոնց
թիվում նաև այն թշնամիներին, վորոնք և կրոնով են
քողարկված, հարկավոր է մերկացնել և մինչև վերջը
ջախջախել: «Հակակրոնական պրոպագանդան այն մի-
ջոցն է, — ասում է բնկեր ՍՏԱԼԻՆԸ, — վորը պետք է
մինչև վերջը հասցնի ռեակցիոն հոգեվորականության
լիկվիդացիայի դործը»¹⁾: Մարտնչող անաստվածնե-
րի Միությունը պետք է ամեն կերպ ոգտադործի այդ
միջոցը:

¹⁾ И. Сталин. „Вопросы Ленинизма,“ изд. 10-е, стр. 193.

ՀԱՅԱԿՐԱՆԱԿԱՆ ՊՐՈՊԱԳԱՆԴԱՆ ՅԵՎ ԿՈՄՅԵՐԻՏՄԻՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Սոցիալիստական դաստիարակության ժամանակակից խնդիրները հիմնականում հանգում են խորհրդային մարդու գիտակցության մեջ կապիտալիզմի մնացորդների հաղթահարման, աշխատանքի, քաղաքացիական պայքարի, ազգությունների փոխհարաբերությունների, կնոջ նկատմամբ յեղած վերաբերմունքի և այլնի մասին յեղած հին պատկերացումները նոր, կոմունիստական հասկացողություններով փոխարինելուն:

Խորհրդային քաղաքացու գիտակցության մեջ կապիտալիզմի մնացորդների լիկվիդացիան, բոլոր հակաժողովրդական ազդեցությունների, հին բարքերի և նախապաշարմունքների վերջնական հաղթահարումն ու մերացումը կազմում են այսօրվա կարեվորագույն քաղաքական խնդիրը: Կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությամբ մեր խորհրդային հասարակությունը մարդկային գիտակցության վերափոխման գործում ձեռք է բերել մի թխարի հաջողություններ: Ընկեր ՍՏԱՆԻՆԸ ԽՍՀ Միության Սահմանադրության նախագծի մասին տված իր զեկուցման մեջ ընդգծում եր, թե ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների կերպարանքն արմատապես փոխվել է: Վոչ բանվոր դասակարգը, վոչ գյուղացիությունը, վոչ ինտելիգենցիան նման չեն նրան, ինչ մյուս ելին կապիտալիզմի ժամանակաշրջանում: Յերկրի անտեսութունը վերափոխելով սոցիալիստական սկզբունքների համաձայն, խորհրդային հասարակությունը

միաժամանակ վերափոխում է մարդկանց գիտակցութ-
յունը, աշխարհադպրոցությունը և հոգեբանությու-
նը, նրանց պատկերացումը կյանքի, իրեն թշնամիների
և բարեկամների մասին, յերջանկության և անհատա-
կան բարոյության ուղիների մասին:

Յեղեկով այս հոյակապ փոփոխություններից, ըն-
կերներից վոմանք հակամեծ են աշխատ մտածելու—
քանի վոր մենք մտել ենք սոցիալիզմի չբջանը, բոլոր
մարդիկ դարձել են գիտակից քաղաքացիներ, գիտակից
աշխատավորներ, հակափողովրդական, կրոնական
գանադան ազդեցությունների ամեն տեսակի բղկոցներն
իրենք իրենց «կվերանան» հաղթական առաջխաղացման
ոնթացքում:

Միանգամայն կեղծ ուղորտունիստական հայեցա-
կետ: Նա միայն ծառայում է հոգուտ փողովրդի թշնա-
միների, սոցիալիզմի թշնամիների: Լենինը և Ստալինը
մեզ սովորեցնում են, թե մարդկանց գիտակցության
վերափոխումը բավականաչափ յերկարատև և չափա-
վանց դժվարին պրոցես է, վորը շարունակվելու յե յեր-
կար ժամանակ, սոցիալիզմի տնտեսական բազայի կա-
ռուցումից հետո էս: Յերկարատև է նրա համար, վոր
մարդկանց գիտակցությունը վորոչ չափով հետ է
մնում նրանց կեցության փոփոխումից, բաղմաթիվ
միջոցներով կառչելով կյանքի կողմից անցած և ժրխու-
մի հարկե վոչ: Մարդկանց գիտակցության միջից կապի-
տալիզմի մնացորդները լիկվիդացիայի պրոցեսը ա-
նընդհատ և սխտեմատիկ դաստիարակչական աշխա-
տանք է պահանջում:

Այն պատկերացումը, թե բոլոր ուսակցիտն մնացորդ-
ները, բոլոր հնադարյան նախապաշարմունքները
մարդկային գիտակցության մեջ իրենք իրենց կվերա-
նան, անդրադարձել է մասնավորապես յերկրի հակա-

կրոնական պրոպագանդայի դրուժյան վրա: Կարելի
չէա թագցնելու, վոր մեր հասարակական կազմակեր-
պություններից և վոչ մեկը՝ արհմիությունները, կոմ-
յերիտմիությունը, Մարտնչող անաստվածների Միու-
թյունը—այժմ հատուկ հակակրոնական ակտիվությամբ
աչքի չեն ընկնում:

Բայց դրա փոխարեն, լայն կերպով տարածվել են
ամենահիմար, անհիմն խոսակցություններ այն մասին,
«Թե մեզ մոտ համատացյալներ չկան, ազդեցում են իրը
թե միայն պառավները», «հակակրոնական պրոպա-
գանդան, իրը թե, անցած ետապ ե, իր դարն անցած
գործ» և այլն:

Նույնիսկ Մարտնչող անաստվածների Միության
խորհուրդներն զբաղված են յերբեմն վոչ այնքան ա-
նաստվածության պրոպագանդայով, վորքան «աշխա-
տամորության միջից կրոնի մահացման ուսումնասի-
րությամբ», և այդ առթիվ սրտաշարժ հրճվանքով:

ԽՍՀՄ նոր սահմանադրության 124-րդ հոդվածին,
վորտեղ գրված է, թե «կրոնական պաշտամունքների
կատարման ազատությունը և հակակրոնական պրոպա-
գանդայի ազատությունը ճանաչվում է բոլոր քաղա-
քացիների համար», կոմյերիտական շատ կազմակեր-
պություններ և հակակրոնական ճակատի աշխատողներ
վերաբերվեցին յուրահատուկ կերպով, նրանից միան-
գամայն սխալ յեզրակացություններ հանեցին: Յեթե
կրոնական համատարիքների ազատությունը ճանաչված
և որինականացված է խորհրդային Սահմանադրու-
թյամբ, նշանակում է, մտածում են նրանք, կարելի չէ
«որինական» կարգով չզբաղվել հակակրոնական պրո-
պագանդայով: Հակակրոնական պրոպագանդայի նը-
կատմամբ արհամարհական վերաբերմունքը նրանք
փոխարինեցին այդ գործով չզբաղվելու ուղղակի և
զիտակից հրաժարումով:

Հարկավոր է մինչև ուղն ու ծուծը չհնուփնիկ լինել,
և վոչ կոմունիստ, վորպեսզի այդպես մեկնաբանեն
Ստալինյան Սահմանադրությունը: Սակայն այդ փառա-

ե, յեւ նա հաստատուում ե մեր մի շարք կոմյերիտական
կազմակերպությունների կողմից հակակրոնական դաս-
տիարակությունը լիովին անտեսելու փաստով:

Մինչդեռ տերտերները բոլորովին ել չեն մտածում
կծկել իրենց «հոգևոր գործունեությունը»: Ընդհա-
կառակը՝ ակնհայտ են յեկեղեցական և աղանդավորա-
կան խախտումության աշխուժացման բոլոր նշան-
ները: Կրոնական պաշտամունքի աշխատողներն ոգու-
վում են մեր ամենափոքր հորանջից, վորպեսզի պահ-
պանեն իրենց ուժերը և վնասեն ժողովրդին:

Անվիճելի յե, վոր կրոնական պատկերացումները
մահանում են աշխատավորության մեջ: Անտարակույս
ե և մի այլ բան.—կրոնը դեռևս պահպանվում ե մարդ-
կանց նշանակալից մասի կենցաղում, գերազանցապես
գյուղում, կանանց մեջ, աղգային մարգերում: Դրանից
ոգտվում են յեկեղեցականները, վորոնք վերջերս կա-
տաղի աշխատանք են ծավալել իրենց «հոտը» և իրենց
յեկամուտները պահպանելու և ավելացնելու նպատա-
կով, (ի դեպ ասած՝ այդ յեկամուտներն այնքան ել
փոքր չեն, նրանք տարեկան հասնում են մի քանի
հարյուր միլիոն ռուբլու): Սահմանադրության մեջ
որինականացված «կրոնական պաշտամունքների կա-
տարման» ազատության դրոշի ներքո յեկեղեցական-
ներն ակտիվություն են հանդես բերում՝ ի վնաս ժո-
ղովրդի և սոցիալիստական շինարարության:

Կուլբիչեվի մարդում տերտերները և նրանց արբան-
յակները սկսել են ակտիվ կամպանիա՝ աշխատա-
վորության կամքով առաջներում փակված յեկեղեցի-
ները բացելու համար: Մինչ հեղափոխությունն այս-
տեղ կային ավելի քան 2200 յեկեղեցիներ, աղոթա-
տներ, մզկիթներ: Հեղափոխության տարիների ընթաց-
քում փակված են 1173: Չփակված յեկեղեցիներից գոր-
ծում եր փաստորեն 325: Այժմ մարդային կազմակեր-
պություններում խնդրագրեր են ստացվում՝ մոտավո-
րապես նույն քանակի յեկեղեցիներ բացելու համար:
Մարդում յեկեղեցիներ բացելու համար 1935 թվին յե-

ղել է 60 խնդրատու, իսկ 1936 թվին՝ 336: Հետաքրքիր է յեկեղեցիների բացման «նախանձախնդիրների» կերպարանքը: Կրասնոգվարդեյսկի գյուղում (Բորսկիյ շրջան, Կուլյբիշևի մարզ) կրոնական «ախարիվը», վորը պահանջում է յեկեղեցին բացել, գլխավորվում է Սամարայի նախկին նահանգապետ Բրինչանինովի բարեկամուհի վաճառական Խրիստի կողմից, վորը վերջերս է վերադարձել աքսորից:

Կան փաստեր, յերբ մարդիկ, վորոնք նախկինում կտրել են իրենց կապերը կրոնից, յեկեղեցականների ազդեցության տակ նորից կրոնական ծեսեր են կատարում: Ամոթ կոմյերիտական տեղական կազմակերպություն: Սույն յերիտական տեղական կազմակերպություն: Այդ մարդկանց մեջ կան նաև կոմյերիտ-միության վորոշ անդամներ: Կուլյբիշևի մարզի Բագատովո շրջանում, կոմյերիտական Տուրկինը պսակվել է յեկեղեցում և վորպես կնքահայր կնքել է յեղբոր յերեխային: Ուլյանովսկի շրջանում կոմյերիտական Կուզնեցովը կատարել է կրոնական տոները: Պենդայում և Ուլյանովսկում տեխնիկումի ուսանողներից և դպրոցների աշակերտներից վոմանք յերգում են յեկեղեցական յերգեցիկ խմբերում: Արդյոք յեղաիլ⁶ յեն այդ փաստերը: Դժբախտաբար՝ վո՛չ:

Յեկեղեցականները և աղանդավորները, քաղաքավարի արտահայտված՝ այդ կատարյալ շարլատանները վերստեղծում են այժմ կրոնական շանտաժի կլասիկ ձևվերը: Նորից մի շարք տեղերում սկսել են «վերանորոգվել» սրբապատկերները, առաջ են յեկել ուխտագնացություններ դեպի «սրբազան աղբյուրները», սկսել են «հրաշքով բուժվել» հիվանդները: Մերձվորդյան շրջաններից մեկում հավատամուրները յեկեղեցի յեն բերել հաղորդելու մի «ղիվահար» կնոջ: Յերբ նրան իբր թե «ուժով» հաղորդել են, նա հինգ րոպեից հետո դարձել է նորմալ:

Հեռավոր անկյուններում նորից են ծնունդ առել խավարամուրների կողմից տարածված այն վայրենի լուրերը յերկրագնդի վրա մոլորակ ընկնելու (?) մա-

կան շինարարության հանդեպ «համակրանքի» արտահայտությամբ: Այսպիսի քաղաքականության պատճառները պարզ են: Խորհրդային հասարակության մեջ, վերոնշյալ վերացվել են շահագործող դասակարգերը, և վորը բաղկացած է ազատ աշխատավորներից, յեկեղեցականները ստիպված են գործել աշխատավորների մեջ: Խորհրդային իշխանության հեղինակության անխախտելիության պայմաններում դժվար է գնալ աշխատավորների մոտ (թեկուզ նույնիսկ ժողովրդի ամենահետամնաց, չլուսավորված միջնախավերի մոտ) բացահայտ հակահեղափոխական քարոզով: Նշանակում է պետք է քողարկվել, պետք է թաքնվել խորհրդային քողի տակ, յերկերեսանիություն անել և դրա միջոցով դժվարացնել ժողովրդի կոմունիստական լուսավորությունը և նրա վերջնական ազատագրումը կրոնական ցանցերից: Մեզ մոտ յեկեղեցին բաժանված է պետությունից: Այժմ յեկեղեցականները փորձեր են անում ներառել պետության մեջ: Նույն պրովոկացիոն նպատակներով սոցիալիզմի հաջողությունները պետք է բացատրել «աստվածային դրոշմով», բոլշևիկներին բոլոր հաջողությունները վերագրել... աստվածային բարյացակամության (!):

Չափազանց ակներև են այդ տեսակետից վոմն ավագերեց Ա. Կ. Պոսպելովի քարոզի «թեզիսները» «հեղափոխությունը և խորհրդային իշխանությունը հավատքի լույսի տակ» թեմայով:

Ահա թե ինչ է չարագրած այդ բավականաչափ նուրբ և խորամանկորեն կազմված քարոզում.

«Թեզիս առաջին:— Խորհրդային իշխանությունը, վոր գոյություն ունի մեր յերկրում ժողովրդի փառատական համաձայնությամբ կամ ճանաչումով, վոր միայն որինական, այլև աստվածաշնորհ իշխանություն է»:

Սիրալիրության համար շնորհակալություն, բայց խորհրդային իշխանությունն այդպիսի ճանաչման կարիքը չի գգում: Այդ տրյուկի՝ վորպես թե աշխատավո-

բության աստվածաշնորհ իշխանության մասին արյու-
կի կարիքն են զգուժ իրենք՝ յեկեղեցականները: Նրանք
փորձում են խաղալ մեր պետության հեղինակության
հետ, վորպեսզի «աստվածիկը», խցկեն վորպես...
գերագույն հովանավորողի, վորին պարտական են
խորհրդային աշխատավորներն իրենց կյանքի յերջան-
կությամբ՝ սոցիալիստական պայմաններում:

Ավագերեց Պոսպելովը հենց ուղղակի այդպես էլ
նշում է քարոզում. «Խորհրդային իրավակարգի հա-
ջողությունները, ասածու նկատմամբ ունեցած բարյա-
ցականության ցուցանիշն են»:

Շնորհակալ լինել յերջանիկ կյանքի համար, վոր
իր հետ բերել է խորհրդային իրավակարգը, ըստ Պոս-
պելովի հարկավոր է վոչ թե ժողովրդական իշխանու-
թյունից, վոչ թե բոլշևիկների կուսակցությունից,
այլ... ասածուց: Այդ ամենը իբր թե տեղի յե ունե-
ցել նրա «սուրբ կամքով», և նախկին իրավակարգն էլ
կործանվեց նույնպես այն պատճառով, վոր դա «հաճե-
լի յեր ասածուն»: «Հին իրավակարգի տապալումը,
նրա ներքին անճշտության և անկայունության հետե-
վանքով հանդիսացավ,—գրում է ավագերեց Պոսպելո-
վը պատմական անհրաժեշտություն, վորը, մի խոս-
քով, կանխատեսած եր ասածու խոսքով և նախատես-
ված՝ մարդկային մտքով»: Մարքսը և Ենգելսը, Լե-
նինը և Ստալինը իբրե թե նախատեսել եյին, իսկ աստ-
ված կանխագուշակել եր: Ճարպիկ խաղ: Կրոնը և խոր-
հրդային իշխանությունը համատեղել, պահպանել կոր-
ծանվող կրոնը, վորը վարկարեկված է իր բոլոր հի-
մունքներով, սոցիալիզմի հաջողությունների... ոգ-
նությամբ,— այդ է յեկեղեցականների նորագույն յեր-
կերեսանի խարդախությունը: Այդ խարդախությունը
համապատասխանում է նրանց հեռուն դնացող ծրա-
գրերին. «խաղաղ կեցւով», թեթև ազմկի տակ, «աստ-
վածիկի» հետ միասին խցկվել սոցիալիզմի մեջ, պահ-
պանել իրենց «հոտը» և իրենց յեկամուտները:

Միայն դափնիների վրա նիրհած «մարտնչող» ա-

նաստվածները և վերոջ կոմյերիտական կազմակերպութ-
յունների պատուհաս ղեկավարներն են, վոր չեն ու-
զում տեսնել մասսաների կոմունիստական դաստիարա-
կությանն եյական վնաս հասցնող տերտերների, ու
կսենձների, բարինների վնասարեր բոլոր նենգություն-
ները:

Զե° վոր փաստ է, վոր նույնիսկ քաղաքային բան-
վոր յերիտասարդության վորոջ մասը գեռ գտնվում է
կրոնական նախապաշարումների գերության մեջ:

Զե° վոր փաստ է, վոր մայրաքաղաքի մի շարք մեր-
ձակա շրջանների գյուղերում վոչ միայն տոնում են
այսպես կոչված «յերկոտասան» տոները այլ և ամեն
տեսակի այլ տոներ, այդ որերը հավերժացնելով հար-
բեցողությամբ և տուր ու դմփոցով:

Ծիսակատարությունների վիճակագրությունն ան-
չեղորեն ցույց է տալիս, վոր տարեց-տարի պակասում
է այն մարդկանց թիվը, վորոնք ցանկանում են իրենց
փողերով լցնել տերտերների գրպանները: Բայց կան
գեռ վոչ պակաս թվով հակառակ որինակներ: Բինգի
ավանում (Սվերդլովսկի մարզ, Կիրովագրադի շրջան)
1936 թվի փետրվար ամսում տեղական յեկեղեցում
կատարվել է 18 մկրտություն, մարտ ամսում՝ 12,
ապրիլ ամսում՝ 13, մայիսին՝ 17: Փետրվար ամսում
կատարվել է 7 թաղում, մարտին՝ 16, ապրիլին՝ 11,
մայիսին՝ 9: Այդ գյուղի բնակիչները վոսկու արդյու-
նաբերության բանվորներ են: Վերջենք մի այլ տիպի
որինակ: Սանսկի գյուղում, վորտեղ գտնվում է Ստա-
լինի անվան կոլտնտեսությունը, (Մոսկվայի մարզի
Յեֆրեմովսկի շրջանի լավագույն կոլտնտեսությունն է
և վորը բաձրացված է մարզի պատվո տախտակին)
կրոնական ծեսերով կատարվող մկրտությունը, ամուս-
նությունն ու թաղումը մշտական յերեվույթ են: 1935
թվին յեղել է 51 ամուսնություն, վորից 37-ը յեկեղե-
ցական, 1936 թվականին 4 ամուսն րնթացքում 26
ամուսնություններից 21-ը՝ յեկեղեցական:

Կրոնական կենցաղային մնացորդները չարունա-

կում են վնաս բերել կուլտուրայի աճմանը և ժողովրդ-
դական տնտեսությանն աշխտեղ, վորտեղ աչքաթող և
արված հակակրոնական աշխատանքը: Նախապաշա-
րումները, վորոնք վոչ թե ուղղակի փտում են գիտակե-
ցության մեջ, ինչպես այդ թվում և մի քանի պարզա-
միտների, այլ իրենց զգալ են տալիս և ներխուժում
են մեր կյանքի մեջ ինչպես չարիք, խանգարում են կոլ-
տնտեսականներին հասկանալու ագրոտեխնիկայի նշա-
նակությունը, խանգարում են բանվորներին ծավալե-
լու ստախանովյան շարժումը, խանգարում են յերի-
տասարդության գիտակցության ու կուլտուրայի աճ-
մանը, խանգարում են յերկրի պաշտպանությունն ու-
ժեղացնելու:

Հապա ո՞ւր և այն հիմքը, վորով իբր թե կարելի
յե կրոնի դեմ մղվող պայքարը համարել «հնացած
գործ»:

Անհեթեթ բան և այն պատկերացումը, թե ԽՍՀՄ-ի
Սահմանադրության մեջ կրոնական պաշտամունքներ
կատարելու ազատության վերաբերյալ խոսքերը հան-
դիսանում են հակակրոնական պրոպագանդան դադա-
րեցնելու նշան: Մի՞թե այդ որենքը վորեւե բան փոխում
ե դեպի կրոնը կոմունիստների ունեցած վերաբերմուն-
քի մեջ: Մի՞թե մինչև այժմ խորհրդային իշխանու-
թյունը յերբեւ և վորեւե մեկին արգելել և հաժապալ
ասածուն ու յեկեղեցի հաճախել:

ԽՍՀՄ-ի Ստալինյան Սահմանադրությունը, սոցիա-
լիստական կյանքի Հիմնական Որենքը չի նշանակում
կոմունիզմի պրոպագանդայի վերացում կամ թուլա-
ցում, այլ ընդհակառակը, նախորդում և այդ պրոպա-
գանդայի ուժեղացումը՝ մասնավորապես հակակրո-
նական ճակատում:

Վորո՞նք են հակակրոնական պրոպագանդայի այն
խնդիրները, վոր պարտավոր և մղել կոմյերիտմիո-
թյունը: Դրանք սպառիչ պարզությամբ թելադրված
են Համ.ԼԿՑԵՄ-ի ծրագրում: Այնտեղ ասված և...
«Համ.ԼԿՑԵՄ-ը համբերատարությամբ պարզա-

բանում ե յերիտասարդությանը սնոտիապաշտության ե
կրոնական նախապաշարումների վնասը, այդ նպատա-
կով կազմակերպելով հատուկ խմբակներ և դասախո-
սություններ հակակրոնական պրոպագանդայի շուր-
ջը»:

Մեղանում ծրագրի սկզբնական նախագծում, ինչ-
պես հայտնի չե, գրած եր. «Կոմյերիտմիությունը
վճռականորեն, անխնա կերպով պայքարում ե կրոնա-
կան նախապաշարումների դեմ»: ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆՆ
ասաց մեզ, վոր խնդիրը «վճռականորեն», «անդարձ»
և այլ բառերի մեջ չե: Հարկավոր ե յերիտասարդու-
թյանը համբերատարությամբ պարզաբանել կրոնական
սնոտիապաշտության և կրոնական նախապաշարումնե-
րի վնասը, հարկավոր ե յերիտասարդության մեջ ֆի-
յակ գիտական մատերիալիստական աշխարհայացքի
պրոպագանդա մղել:

Ստալինյան այդ ցուցումները վորոշում են կոմյե-
րիտմիության ձեռնարկումները հակակրոնական դաո-
տիարակության ասպարեզում: Պետք ե հաստատույես
հիշել, վոր մեզ հարկավոր չեն այնպիսի տարերային
նիհիլիստներ, վորոնք միայն գիտեն գոռալ՝ «կորչեն,
կորչեն վանականները, կորչեն, կորչեն տերտերները»,
այլ մեզ հարկավոր են համոզված անաստվածներ, գրա-
գետ մարդիկ, վորոնք մատերիալիստական կայուն աշ-
խարհայացք են մշակել:

Վորքան հասարակ բան ե՝ սարքել ճոխ «կոմյերի-
տական ծնունդ», ամպագողգող սպառնալիքներով.
— «Մենք յերկինք կբարձրանանք, կվռչենք բոլոր
աստվածներին»: Վորքան բարդ բան ե յերիտասարդու-
թյան ուղեղները համբերատարությամբ և համառորեն
մարքել կրոնական ամեն տեսակի բերովի բորբոսից,
ամենորյա և գործուն պրոպագանդա մղել մատերիա-
լիստական աշխարհայացքի շուրջը, մանրակրկիտ
կերպով բացատրել, թե կոմունիզմը և կրոնն անհամա-
տեղելի չեն: Միայն հենց այդպես ել պետք ե
ծավալել հակակրոնական աշխատանքը: Ինչ վերաբե-

րում ե «կոմյերիտական ծնունդներին» և կամպանիոն
բնույթի ամեն տեսակ պոռթկումներին, — դրանք
անընդունելի և վնասակար են մեր գործի համար: Բացի
հավատացյալների զգացմունքները վիրավորելուց,
ներանք վոչինչ չեն տալիս: Կրոնական նախապաշարում-
ները կարելի չե վերացնել միայն ուշադիր, զգույշ
բացատրական աշխատանքով և վոչ թե խուլիդանական
արարքներով և վարչարարությամբ: Անվիճելիորեն
վնասակար և սխալ է բոլոր հավատացյալներին «խոր-
հրդային իշխանության թշնամիներ» հայտարարելը:

Կոմունիստական դատախարակության խնդիրները
պահանջում են, վորպեսզի անաստվածության պրոպա-
գանդան իսկապես մղվի լայն չափով: Այդ նշանակում
ե՝ առաջին հերթին կովելբոլոր հաշտվողական տարրե-
րի դեմ, վորոնք հանդստացել են դավնիների վրա և
չարունակում են անտեսել իրականությունը, համա-
ձայնողաբար վերաբերվել յեկեղեցականների բոլոր
վտանձություններին: Կարիք կա՞ ավելացնելու, վոր
մարդիկ մինչև այժմ ինչպես հարկն ե չեն հասկա-
ցել այն հիմնական խնդիրը, վոր դրված ե լենինյան
կոմյերիտության առաջ:

Ահա մի մասնակի որինակ, թե ինչպես մի քանի
կոմյերիտական աշխատողներ անվողնաչար—հաշտվո-
ղական վերաբերմունք են ցույց տալիս դեպի հակա-
կրոնական պրոպագանդան. ամբողջ 1936 թ. բնթաց-
քում կոմյերիտական վոչ մի ժողովուրդ չատ թե քիչ խե-
ղում հողված չի տպել այդ հարցերի շուրջը: Ո՞վ ե
լացի հողված չի տպել այդ հարցերի շուրջը, անտեսել ա-
թույլ տվել ձեզ, ընկեր խմբագիրներ, անտեսել ա-
նաստվածության պրոպագանդան:

Այնուհետև հարկավոր ե աջակցել, վորպեսզի քնից
զարթնի ԽՍՀՄ Մարտնչող անաստվածների Միությու-
նը: Թող այդ միությանը պատկանող ընկերները չընե-
ղանան ինձանից, սակայն նրանք բոլորովին կորցրել
են մարտունակությունը: Անգամ նրանց կենտրոնա-
կան տպագիր որդան «Անտիրեկիոգնիկը», վորը ջա-
նադիր կերպով արձանագրում ե աշխատանքի թուլա-

ցումը հակակրօնական ճակատում, — ամենեւին չի փայլում մարտնչողականությամբ և շատ քիչ է ողնում ստորին պրոպագանդիստներին:

Հետեւանքն այն է լինում, վոր նույնիսկ այնտեղ, ուր հակակրօնական պրոպագանդիստները փորձում են մի կերպ աշխատել, նրանք հետ են մնում ժամանակի պահանջներից և նրանց աշխատանքն ապարդյուն է անցնում:

Տեղերում այժմ ճարտնչող անասովածների միության աշխատանքի աշխուժացումը շատ բաներով կախված է կոմյերիտական կազմակերպություններից:

Մեզանում չպիտի լինի վոչ մի շրջան և վոչ մի սկզբնական կազմակերպություն, վորը լայն ու բովանդակալից հակակրօնական աշխատանք չծավալի:

Հարկավոր է անասովածության պրոպագանդա մղել մեր յերկրի ամբողջ յերիտասարդության մեջ: Հարկավոր է յեկեղեցականներից խլել նրանց ամբողջ յերիտասարդ հոտը: ԽՍՀՄ յերիտասարդությունը պետք է լինի իրօք կուլտուրական, իսկապես լուսավորված և ուրեմն ամբողջությամբ, առանց մնացորդի, միանդամայն անկրօն: Անհամատեղելի յե լինել առաջավոր խորհրդային յերիտասարդ մարդ և միյեվնույն ժամանակ՝ կրօնական:

Թարգմանեցին և կաղմեցին՝ Մ. ԱՆՏՈՆՅԱՆ
Մ. ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ
Պատ. խմբագիր՝ Գ. ԲԱՅԱՆՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Ի. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
Սրբագրիչ՝ Մ. ՄԱՐՏԻԿՅԱՆ

Գլխավորի լիազոր №—9324, Հրատ. 4375
Պատվեր 1294, Տիրաժ 3000
Թուղթ 62×94, Տպադր. 4 մամ.
Մեկ մամ. 30720 նիշ. հեղինակային 4,5 մամ.
Հանձնված և արտագրության 3. XII. 1937 թ.
Ատորագրված և տպագրության 26. XII. 1937 թ.
Գինը՝ 1—50 կոպ.

Պետհրատի տպարան, Յերեվան, Լենինի փող. 55

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0001303

ԳԻՆԸ 1 Բ. 50 Կ.

С04

A ^{II}
24941

154.

Антирелигиозная пропаганда.
в нынешних условиях
Глв Арм. ССР, Ереван, 1938 г.